VÅRT FÖRSVAR

Oberoende tidskrift sedan 1890

Nr 2, Juni 2021

Klarar Sverige hoten?

The world may change.
World class doesn't.

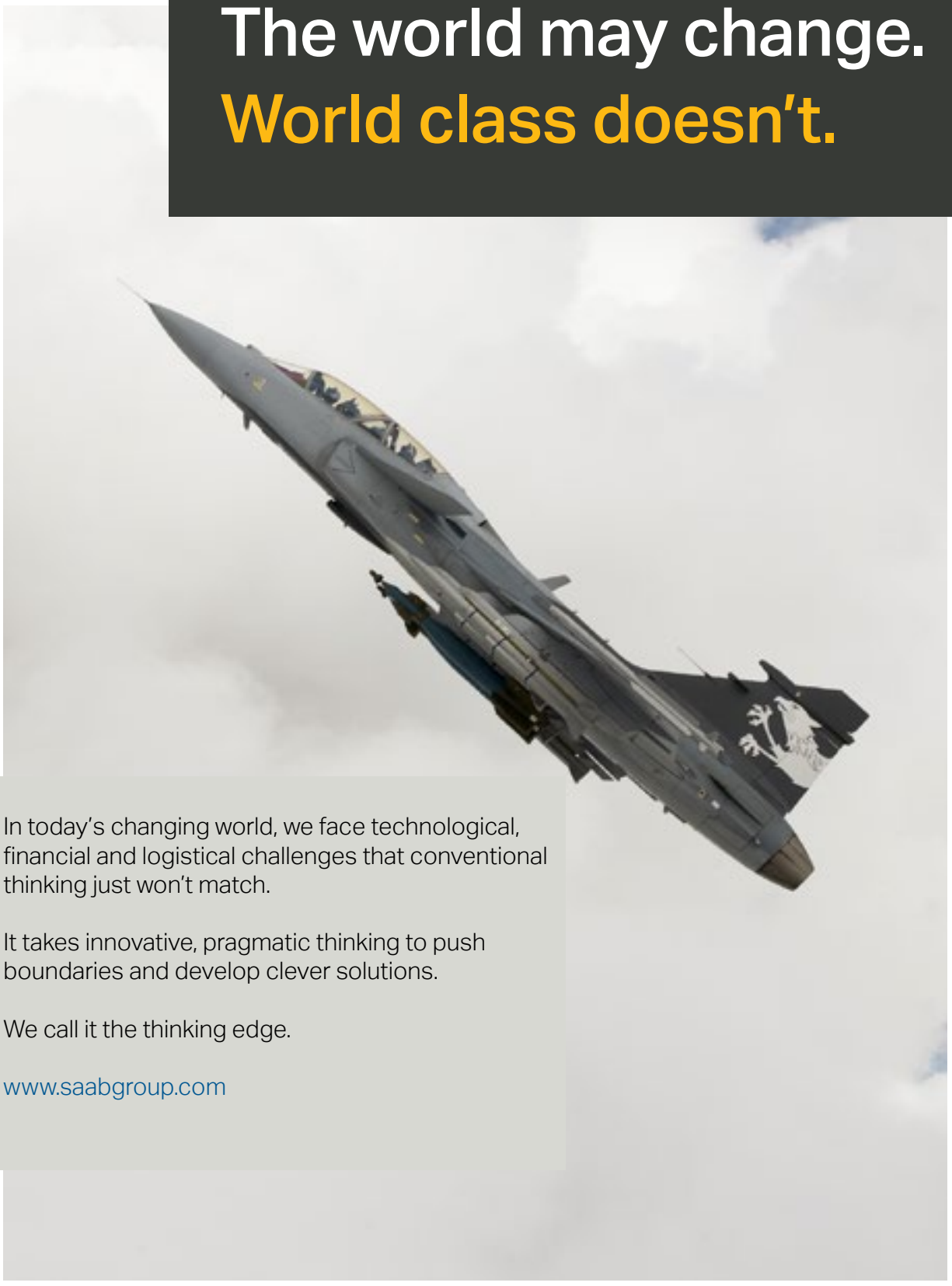

In today's changing world, we face technological, financial and logistical challenges that conventional thinking just won't match.

It takes innovative, pragmatic thinking to push boundaries and develop clever solutions.

We call it the thinking edge.

www.saabgroup.com

SAAB

VÅRT FÖRSVAR

Oberoende tidskrift för försvar och säkerhet sedan 1890. Utges av Allmänna Försvarsföreningen.

Vårt Försvar utkommer med fyra nummer per år. Tidskriften är ett populärvetenskapligt, opolitiskt organ för analys och debatt i försvars- och säkerhetsfrågor.

Ansvarig utgivare:
Elisabeth Nilsson

Chefredaktör:
Tommy Jeppsson
E-post: chefredaktoren.vf@aff.a.se

Redaktionskommitté:
Johanna Gårdmark, Gunilla Herolf, Tommy Jeppsson, Bo Jifält, Stefan Ring, Olle Schylander och Anna Wieslander.

Grafisk design:
ClearDesign.se

Tryck:
Tryckerigruppen AB

Nästa nummer:
8/10 2021

Material:
Publicering av artiklar införda i Vårt Försvar medges med angivande av källan. Tidskriften tar inte ansvar för insänt icke beställt material.

Prenumeration:
Helår fyra nummer: 300 SEK.
Pris t o m 25 år: 100 SEK.
Bankgiro 482-8885 eller
Plusgiro 127 11-8

ISSN:
0042 - 2800

Annonser och annonspriser:
AFF:s kansli
Teatergatan 3, 111 48 Stockholm
Telefon: Kanslichefen Olle Schylander 070-302 77 20
E-post: aff@aff.a.se
www.aff.a.se

Organisationsnummer:
802000-1106

Omslagsbild: Hoten är idag mångfacetterade. Därför krävs ett mångsidigt och kompetent totalförsvar för att möta dem. Foto: Jeroen Mikkers Shutterstock.

Mångfacetterade hot

De hot som riktas mot Sverige kommer från andra stater, liksom från icke-statliga aktörer. De senare kan ha kopplingar sinsemellan, liksom till en annan stat, och kan då också genomföra insatser på uppdrag av denna. Medlen, när hoten blir reella, kan utgöras av t ex sabotage, militära angrepp, cyberangrepp och påverkansoperationer, iscensatta var för sig men sannolikast i kombination, för att nå angriparens mål på kortast möjliga tid till lägsta möjliga kostnad.

Provokationer genomförda med militära maktmedel, cyberangrepp, påverkansoperationer, men även sabotage riktade mot olika samhällsfunktioner, har närmast blivit en normalitet. Vi vore naiva om vi i tillägg inte uppfattade möjligheten av att främmande makts specialstyrkor finns på svenskt territorium. Det gäller således personer som är inbäddade i det svenska samhället och som är beredda att på order utföra angrepp mot identifierade mål. Därmed är gränsdragningen mellan vad vi uppfattar vara gråzonsläge eller krig svår att dra.

I ett längre tidsperspektiv skulle en kollaps av de europeiska och transatlantiska säkerhetsstrukturerna, orsakade av djupgående splittringar inom EU och Nato, ha omfattande negativ påverkan också på svensk säkerhet. Vägen skulle då ligga öppen för Ryssland att flytta fram sina positioner i norra Europa. Samma sak gäller ökad kinesisk influens i vår del av världen.

Ryssland är den avgjort starkaste aktören i vårt närområde. Kreml har upprepade gånger visat vilja och förmåga att med maktmedel flytta fram sina positioner. Det påvisades med stor tydlighet mot Georgien 2008, vid annekterandet av Krim 2014 och under pågående konflikt i Ukraina. Det har skapat ett sämre säkerhetsläge i vår del av Europa. Sannolikheten är dock stor för att Kina, i högre grad än Ryssland, är ett långsiktigt hot mot europeisk säkerhet, där en adderande riskfaktor är dessa staters samarbete.

Andra inre utmaningar som påverkar säkerheten är gränsöverskridande brottslighet, gängkriminalitet, dödsskjutningar och sprängningar liksom tendenserna till inrikespolitisk polarisering och populistiska strömningar, vilka undergräver intern värdegemenskap. Eftersom många av ovanstående utmaningar karakteriserar situationen i flertalet EU-länder, liksom i USA, skadas såväl europeisk som transatlantisk säkerhet.

Ur ett svenskt perspektiv är återskapandet av ett totalförsvar som kan hantera ett mycket brett hotperspektiv, externt som internt, en samhällsåtgärd av största angelägenhet.

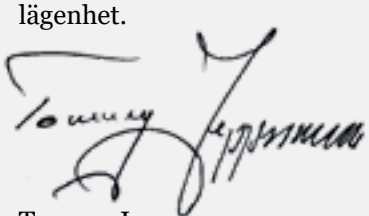

Tommy Jeppsson

VÅRT FÖRSVAR Nr 2, Juni 2021

Noterat

Säkerhetspolitisk analytiker om hoten mot Sverige

Tema: Klarar Sverige hoten?

Analys

Ord i tiden

KRIGET I ETIOPISKA TIGRAY

Kriget mellan Tigray Defense Forces (TDF) och Etiopiens nationella försvarsmakt (ENDF) medför omfattande konsekvenser för civilbefolkningen. Den internationella oron för att konflikten ska utökas till ett långvarigt krig är stor. Även om Etiopiens federala regering redan i november hävdade att kriget i Tigrayregionen var över, fortsätter striderna.

Civilbefolkningen lider svårt av kriget i Tigrayregionen. Foto: Flickr / Creative Commons licenser.

Den etiopiske premiärministern Abiy Ahmed har rekryterat soldater från Eritrea och från Amhararegion i Etiopien för att hantera konflikten. Detta har ökat befolkningens känsla av orättvisa och breddat stödet för upproret, inte minst eftersom de stridande parterna från Eritrea och Amhara anklagas för grymheter mot civila. Under internationellt tryck har premiärministern erbjudit sig att dra tillbaka eritreanska trupper. Men utsikterna till en förhandlad förlikning verkar vara små.

Bedömare understryker betydelsen av att det internationella samfundet under ledning av USA, Europeiska unionen, Afrikanska unionen och FN, gemensamt pressar på för en paus i striderna.

FLYGPLAN I BEREDSKAP FÖR SKOGSBRÄNDER

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) uppger via sin hemsida att det nu finns flera mindre skopande flygplan i beredskap inför skogsbrandssäsongen. Beredskapsperioden gäller från 1 april till 30 oktober och omfattar både Sverige och EU.

MSB informerar vidare om att beredskapen kontinuerligt anpassas efter brandrisken i landet. Flygplanen är en del av den gemensamma beredskapen i EU och kan behöva nyttjas av andra länder inom unionen.

De mindre skopande flygplanen kan vid behov förstärka räddningstjänstens arbete med släckning från luften. Flygplanen står i grundberedskap på Skavsta flygplats.

Skogsbrandsbekämpning från luften är ett viktigt komplement till övriga metoder. Foto: Jörgen Ericsson, Saab / MSB.

OPEN SKIES

Förhoppningarna om att President Biden snabbt skulle återansluta landet till ”*Open Skies*” – fördraget har inte infriats. Presidenten uppgav nyligen i ett uttalande att det skulle sända fel signaler till Ryssland om USA återanslöt sig och samtidigt försvåra möjligheterna för Washington att få Moskva till förhandlingsbordet. Bedömare menar att oron över bristande rysk efterlevnad är stor från den sittande administrationens sida. Det amerikanska utrikesdepartementet är dock tydligt med att inget slutgiltigt beslut i frågan har fattats.

Ryssland meddelade i sin tur i januari att landet skulle inleda inhemska förfaranden för att dra sig tillbaka från 1992 års *Open Skies*-fördrag, men klargjorde senare att det skulle kunna ompröva beslutet om USA återvände till avtalet.

Nato kritiserade omedelbart Moskvas beslut att inleda tillbakadragningsprocessen: ”*Rysslands selektiva genomförande av sina skyldigheter enligt Open Skies-fördraget har under en tid undergrävt bidraget från detta viktiga fördrag till säkerhet och stabilitet i den euro-atlantiska regionen*”, sade Natos presstalesman Piers Cazalet i ett uttalande den 15 januari.

Andra länder som undertecknade *Open Skies*-fördraget, inklusive Nato-allierade, pressade på för att USA skulle stanna kvar som deltagare och hävdade att pakten fungerar som en värdefull kanal för öppenhet och dialog mellan Ryssland och USA.

SAUDIARABIEN

Huthirebellerna i Jemen har enligt internationella medier intensifierat sina attacker mot Saudiarabien. Oljeanläggningar i landet sägs vara bland de primära målen för attackerna.

Även om attacker mot saudiska städer och energianläggningar har ökat i år, orsakar dessa sällan omfattande skador eller förluster av människoliv. För närvarande har varken oljebolaget Aramco eller den saudiska regeringen besvarat begäran från ett flertal medier om att kommentera händelseutvecklingen och den senaste i raden av attacker.

Huthirebellerna har enligt medieuppgifter uppgett att de även riktar in sig på militära mål belägna nära städer i landet. Den saudiska statsstyrda tv-kanalen Ekhbariya uppgav att militären lokaliserat flera beväpnade drönare och avvärjt minst en planerad missilattack mot staden Jazan.

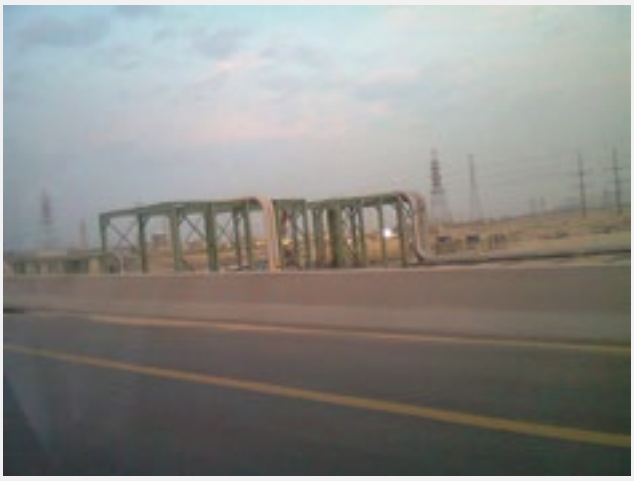

Oljeledningar i Saudiarabien. Foto: Suresh Babunair / Wikimedia Commons.

USA har, liksom Storbritannien, Frankrike och Tyskland samt arabländerna, starkt kritiserat attacken från de Iranstödda huthurebellerna. USA har visserligen upphört med sitt stöd till den saudiledda koalitionens operationer i Jemen, men anser att saudiernas motståndare, huthurebellerna, också måste upphöra med sina attacker. Det är en förutsättning för att den fredsprocess som president Biden är djupt engagerad i ska ha någon framgång.

"Security is not a product but a process."

Bruce Schneier

SYDKOREANSKA PLANER

Sydkoreanska myndigheter informerade i slutet av mars om planerna på att förvärva ytterligare trettiosex utlandsproducerade attackhelikoptrar till landets armé. Projektet går under namnet Large Attack Helicopter Project.

De nya helikotrarna ska förvärvas under den andra fasen av Large Attack Helicopter Project. Denna programfas, som har budgeterats till cirka 2,8 miljarder amerikanska dollar, är planerad att inledas nästa år och vara klar 2028.

Soldater ur Republiken Sydkoreas armé. Foto: Jeong Seung Ik / Republic of Korea Army / Flickr.

De nya helikoptrarna kommer att köpas via en konkurrensutsatt anbudsprocess och komplettera det nuvarande beståndet av trettiosex Apachehelikoptrar, som förvärvades från USA för cirka 1,6 miljarder amerikanska dollar under den första fasen av programmet.

Korea Aerospace Industries (KAI) informerar parallellt med detta att de planerar att expandera genom investeringar under de närmaste åren och har ambitionen att bli ett av världens största flyg- och rymdföretag i slutet av innevarande decennium.

***Minou Sadeghpour** är verksam som styrelseledamot i Allmänna Försvarsföreningen samt bevakar säkerhetspolitik och utvecklingen i omvärlden.*

Mångfacetterade hot

I Sverige saknas en tydlig vilja att hålla landet säkert. I början av 2020-talet står Sverige inför säkerhetshot vars like vi tidigare ej skådat och ändå uteblir de reella ansträngningarna för att vända situationen. Klart är att dagens situation kräver krafttag i hela samhället, skriver ***Katarina Tracz****.*

Orosmolnen behöver tas på betydligt större allvar. Foto: PxHere.

”Ansträngningarna och viljan som krävs för att hålla Sverige säkert är inte tillräckliga. Det här är ingenting som kan vänta. Hoten är reella och finns här och nu. Fler måste göra mer och tänka steget längre.”

Med citatet ovan från Klas Friberg, chef för Säkerhetspolisen, inleds myndighetens årsbok för 2020. Tonen och budskapet hade knappast kunnat vara mer uppfordrande. Givet att det kommer från en myndighet vars kommunikation vanligtvis präglas av återhållsamhet och sekretess är uttalandet särskilt uppseendeväckande. Det är en varning och en avskalad redogörelse över situationens allvar som Säpochefen levererar.

Fribergs uttalande grundas i att Sverige i dag står inför omfattande säkerhetshot. Situationen är ny på flera sätt. Snarare än att definieras av ett eller möjligtvis några säkerhetshot kommer utmaningarna nu från flera olika håll. Samtidigt är hotbilden mångfacetterad. Angreppen som riktas mot vårt land är av olika karaktär och ofta svåra att definiera som just angrepp. De spänner över flera samhällssektorer och kan utgöras av vad som framstår som legitima och tämligen alldagliga skeenden i ett öppet samhälle.

Sverige är ett attraktivt mål på flera sätt. Främmande makt är exempel-

vis ute efter att tillskansa sig kompetens inom de områden där vi är ledande. Det kan röra sig om teknisk kunskap, forskning och utveckling eller andra sorters spetskompetens som finns hos våra företag och institutioner. I takt med den digitala utvecklingen och globaliseringen av ekonomin har angriparens medel för att få igenom sin vilja blivit fler. Sammantaget består flera av de allvarliga hoten mot Sverige 2021 av främmande makts aktiviteter riktade mot vår grundläggande förmåga att fungera som samhälle.

INGET ABSTRAKT SCENARIO

Ett område där hotbilden mot Sverige blivit allt tydligare, och de faktiska attackerna fler, är inom cyberdomänen. Sverige är ett av världens mest digitaliserade länder. I internationella rankningar över digitaliseringsgraden i samhället hamnar Sverige högt. I EU:s *Digital Economy and Society Index* 2020 hamnar Sverige exempelvis på andra plats; enbart Finland rankas högre. (EU Kommissionen, "The Digital Economy and Society Index", 2020)

Digitaliseringen av det svenska samhället lyfts ofta fram som en framgångssaga, en berättelse som i mångt och mycket stämmer. Samtidigt befinner sig Sverige i en mer utsatt position än många andra högdigitaliserade länder. I motsats till rankningar över digitaliseringsgrad får Sverige dåliga placeringar i index som mäter nivån av cybersäkerhet. I *The National Cyber Security Index* hamnar exempelvis Sverige på plats 43 av 160. Avgränsar man urvalet till Europa landar Sverige på plats 30, tätt följt av länder som Nordmakedonien, Island, Belarus, Bulgarien och Moldavien. När det handlar om cybersäkerhet kan Sverige alltså betraktas som ett högriskland.

Cyberhotet har av många länge tolkats som någonting abstrakt, svårbegripligt och hemmahörande i någon form av framtidsscenario. Likväl är det redan i dag ett av de områden där Sveriges sårbarhet är stor och där hoten betraktas som mycket allvarliga. Säkerhetspolisen ägnar i sin senaste årsbok omfattande energi på att pedagogiskt förklara varför hoten inom cyberdomänen utgör också ett allvarligt hot mot rikets säkerhet. I publikationen konstaterar exempelvis Friberg:

> Cyberhotet är inte något abstrakt framtidsscenario.

"Angreppen är så omfattande att de hotar jobb, välfärd och konkurrenskraft i Sverige – vårt ekonomiska välstånd. De påverkar också våra grundläggande fri- och rättigheter, vårt politiska oberoende och vår territoriella suveränitet. Cyberangreppen i kombination med det bristande säkerhetsskyddet riskerar att röja Sveriges totalförsvarsförmåga allteftersom den byggs upp" (Säpo 2020). Ja, läget är allvarligt.

Attacker inom cyberdomänen riktas ständigt mot Sverige. *Dagens Industris* ledarsida rapporterade nyligen om att attackerna bara under 2020 ska ha kostat uppemot 20 miljarder kronor, enligt beräkningar från IT-säkerhetsföretaget *Trusec*, en siffra som ökat väsentligt de senaste åren.

Det är inte bara Sverige som är måltavla för omfattande cyberangrepp. I takt med digitaliseringens framväxt har hotbilden utvecklats på ett likartat sätt i Europa och USA. Angriparna är både statliga och icke-statliga aktörer. Ett land pekas emellertid ut som den främsta antagonistiska aktören på cyberarenan, nämligen Kina. Den kinesiska staten, vars mål är tätt sammanflätade med det kinesiska kommunistpartiets, använder sig av en uppsjö metoder för att nå sina målsättningar. Till dessa hör strategiska uppköp av företag och investeringar, men även omfattande stöld av immateriella rättigheter och ekonomiskt spionage genom cyberangrepp.

Flera internationella granskningar klargör den kinesiska statens kopplingar till cyberstöld. Exempelvis uppskattas kinesiskt sponsrad stöld av Intellectual Property kosta USA mellan 225 och 600 miljarder amerikanska dollar varje år (The National Bureau of Asian Research, 2017). Samma mönster finns i Europa. I en sammanställning från *The Council on Foreign Relations*, som bevakat hackergrupper och incidenter som riktar in sig på europeiska intressen, pekas Kina ut som statsaktören bakom angreppen i åtta av tolv fall. Enbart 2017 uppskattades cyberspionage och -stöld kosta EU 60 miljarder euro årligen, enligt beräkningar från *European Centre for International Political Economy* (ECIPE). Förlusten i ekonomisk tillväxt motsvarade 289 000 förlorade europeiska jobb. Om utvecklingen skulle fortsätta i samma tempo, vilket den minst sagt gjort, uppskattar ECIPE att en miljon europeiska arbetstillfällen riskerar att försvinna så tidigt som år 2025. Det är detta Säpochefen har i åtanke när han pekar på att cyberangreppen *"hotar jobb, välfärd och konkurrenskraft i Sverige*".

Cyberhotet är alltså inte något abstrakt framtidsscenario utan ett högst påtagligt och ständigt

Cybersäkerhet är en kritisk förmåga i totalförsvaret. Foto: fauxels / Pexels.

pågående angrepp riktat mot våra arbetstillfällen, vårt ekonomiska välstånd och vår välfärd. I takt med att digitaliseringen fortsätter att utvecklas blir också de digitala angreppsytorna fler. Det är därför som utbyggnaden av 5G-nätet, som kommer att omfatta allt från människors vardagsprylar som lampor och lås till samhällsviktig verksamhet och säkerhetskänsliga tjänster, är en kritisk säkerhetsfråga för Sverige.

NYA OCH GAMLA HOT

Att cyberhoten blir fler och mer allvarliga innebär inte att andra utmaningar mot rikets säkerhet trängs undan. Hotbilden blir i stället mer omfattande och komplex. Säkerhetspolisen beskriver i årsboken hur främmande makt har större avsikt och förmåga att samordna olika former av aktiviteter riktade mot Sverige. Det handlar bland annat om spionage, hot och våld mot flyktingar som befinner sig i Sverige men också om ett användande av personer i extremistmiljöer i syfte att spä på polarisering, begå terrorbrott eller bedriva annan form av författningshotande verksamhet. Vidare är hotaktörerna fortsatt inriktade på traditionell underrättelseverksamhet riktad mot exempelvis industri och politiskt beslutsfattande samt på att försvaga den traditionella försvarsförmågan (Säpo Årsbok 2020).

Just den sistnämnda är i sammanhanget viktig att betona. I diskussionen om den nya tidens säkerhetsutmaningar tenderar nämligen de traditionella, eller ”gamla”, hoten att glömmas bort. Att Sverige i dag står inför en bred palett av mer och mindre påtagliga angrepp betyder inte att den militära hotbilden spelat ut sin roll. Tvärtom.

För att förstå samspelet mellan de ”nya” och ”gamla” hoten är det givande att studera samtida rysk militärstrategi. När det kommer till statliga aktörer är Ryssland en av de främsta utmanarna av inte bara Sveriges, men också av Europas och Natos, säkerhet. På senare år har landets aggressiva agerande genom olika former av icke-militär krigföring blivit påtagligt. Den omfattar aktioner från mordförsök på regimkritiker och tidigare agenter på utländskt territorium, till cyberattacker och försök att få inflytande över andra länders valresultat genom informationspåverkan. Rysslands inblandning i vad som brukar benämnas som *hybridkrigföring*, eller *gråzonsattacker*, är utbredd.

I antologin *Modern Warfare – New Technologies and Enduring Concepts* (*Frivärld* 2020) beskriver den amerikanske militäre forskaren Michael Kofman rollen som denna sorts krigföring spelar i rysk militär strategi och hur landets icke-militära krigföring är tätt samman-

Svensk forskning är högklassig och föremål för omfattande illegal underrättelseverksamhet. Foto: RAEng_Publications / Pixabay.

kopplad med konventionellt militärt tänkande. Trots att de båda koncepten ofta behandlas separat av analytiker och militärstrateger världen över är båda användbara, och använda, komponenter i Rysslands strävanden efter geopolitiskt inflytande.

Kofman belyser hur Rysslands benägenhet att tillämpa icke-militära krigföringsmetoder ökat i takt med att landet utvecklat sin konventionella förmåga. Ju mer trovärdig Rysslands konventionella och kärnvapenbaserade avskräckning blivit, desto tryggare har ryska militärstrateger blivit i sin förvissning om att kraftfull respons på landets agerande kommer att utebli. Därmed har det ryska utrymmet att ägna sig åt ”den nya tidens hot” genom olika former av icke-militär krigföring ökat i takt med att landet fortsatt att rusta upp sin traditionella militära förmåga. Den konventionella komponenten i militär planering och strategi har således en fortsatt avgörande roll, även när metoderna för att nå geopolitiska mål blivit fler. Detta gäller inte bara för Ryssland utan i hög grad också för Sverige, Europa och Nato.

KRAFTTAG KRÄVS PÅ ALLA NIVÅER

Klas Fribergs inledande uttalande är anmärkningsvärt på flera sätt, kanske främst för att det pekar på att det i Sverige saknas en tydlig *vilja* att hålla landet säkert. I början av 2020-talet står Sverige inför omfattande säkerhetshot vars like vi tidigare ej skådat och ändå uteblir de reella ansträngningarna för att vända situationen.

Varför krisinsikten eller viljan att på riktigt bekämpa säkerhetshot saknas i Sverige är ett ämne för sig. Klart är att dagens situation kräver krafttag i hela samhället. Exempelvis är inrättandet av ett nationellt cybersäkerhetscenter ett lovvärt initiativ, men långt ifrån tillräckligt för att bekämpa de omfattande cyberattacker som riktas mot Sverige. Samma mönster går igen på område efter område. Dagens situation kräver att flera aktörer, från myndighetsvärlden och civilsamhället till det privata näringslivet, mobiliserar för att tillsammans möta säkerhetshotet. Uttryckt med Fribergs ord: *Fler måste göra mer och tänka steget längre.*

***Katarina Tracz** är chef för tankesmedjan Frivärld.*

Katarina Tracz. Foto: Linda Broström.

Covid-19 och kommande katastrofer

Klarar vi påfrestningarna när det verkligen gäller? Författarens tveksamhet går knappast att ta miste på.
Foto: Ninni Andersson / Regeringskansliet.

Ett av de stora problemen verkar vara den rådande, nästan extrema, regelverkskulturen. Den ödelägger allt det som snabb anpassning kräver, således förmågan att ta ansvar utan stöd av regelverk eller högre chef.

Tomas Ries

De samhällen som länge levt under trygga och skyddade omständigheter blir katastrofdrivna. För dessa blir katastrofer allt mer abstrakta, det blir allt svårare att ta katastrofer på allvar, och nästan omöjligt att göra de uppoffringar som krävs för att förbereda sig. Det gäller för stater och regeringar, ner till familjer och enskilda individer. Det gäller också flertalet europeiska välfärdsstater, inte minst Sverige.

Vi lever dock i en värld där verkliga katastrofer kommer att drabba oss allt oftare. Det gäller s k systemhotande katastrofer, där samhället riskerar kollaps. Om vi inte är kloka nog att förbereda oss i förväg, kan vi endast hoppas att de katastrofer som uppstår är tillräckligt milda så att vi överlever, och att vi därefter drar lärdomar som gradvis gör oss bättre förberedda.

Coronapandemin är ett typiskt exempel. Den är visserligen ännu inte någon katastrof i sig. Som pandemi är den mild, i alla fall i sina nuvarande varianter, och särskilt jämfört med de verkligt dödliga och smittsamma pandemier som sannolikt kommer att drabba oss under kommande årtionden.

Potentiellt katastrofala är de möjliga följderna av våra inledande motåtgärder. *Lockdown* innebär i sin extrema form att man stryper det fria flödet av människor och varor, vilket i en värld av *just-in-time* i värsta fall kan innebära ekonomisk kollaps, hunger och svält. Det är inte utan anledning som Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) sände ut broschyren som påför alla hushåll ett ansvar att kunna försörja sig upp till sju dagar i tillfälle av en nationell nödsituation.

Nu har detta inte hänt och kommer sannolikt inte att hända under Covid-19. Tvärtom har mänskligheten visat sin styrka. Vår samfällda globala vetenskapliga och teknologiska kompetens lyckades på mindre än ett år att utveckla och producera vaccin mot sjukdomen.

Men, pandemin var förutsägbar. Forskare som sysslar med global hotanalys har varslat om detta åtminstone sedan 1998 och biologerna ännu längre. Men när pandemin var ett faktum var våra regeringar och samhällen, med några undantag, helt oförberedda.

En pandemi är inte den enda typ av katastrof där varningar funnits. Listan innehåller allt från pandemier till cyberattacker som stänger ner vår tekniska infrastruktur, extrema väderfenomen, klassiska krig och mycket mer.

Ändå tog endast en liten krets av forskare och ”dystergökar” dessa varningar på allvar. Att få genomslag bland beslutsfattare var omöjligt, vilket delvis är förståeligt.

Det går att identifiera ett tjugotal katastrofer som med stor sannolikhet kommer att drabba oss under de närmaste årtiondena. Att bedöma när och hur de drabbar oss är däremot mycket svårt. När prognoserna blir osäkra är det dessutom omöjligt för beslutsfattarna att prioritera bland knappa resurser. Det gäller särskilt när utgången av nästa val beror på vem som lovar att satsa mest på förskolor, skolor, hälsovård, m m.

> ”Ett av de stora problemen verkar vara den extrema regelverkskulturen.

Å andra sidan är den totala avsaknaden av katastrofmedvetenhet fatal. Att helt bortse från att världen kan bli farlig är lika osunt som en överdriven fokusering på hemskheter. Efter det kalla krigets slut upphörde en stor del av den västliga liberala världen att tro på katastrofer, och nästan alla reducerade sin totalförsvarsförmåga. Undantag finns, som Finland och Schweiz, men de är just undantag. Det gamla totalförsvaret var visserligen riktat mot kärnvapenkrig, men kunde användas till mycket mer, vilket Finland visade när Covid-19 bröt ut. Andra stater som lever med överhängande hot, Israel, Taiwan och Sydkorea, reagerade ännu snabbare och effektivare. Men, flertalet länder stod handfallna.

Sverige var inget undantag. Däremot utmärkte sig Sverige som ett av de få länder som inte vidtog stränga åtgärder för att förhindra spridningen av smittan, och då särskilt att stänga ner rörelsefriheten.

Det är i sig inte nödvändigtvis dåligt. Att hålla samhället öppet kan vara en bra strategi om man har skäl att tro att det leder till flockimmunitet utan att allt för många dör, att det kan hålla lokala ekonomier någorlunda i gång, och att det kan förhindra allt för stora psykiska påfrestningar för medborgarna. Som vi nu ser hade också Anders Tegnell helt rätt när han upprepade att Covid-19 inte var en sprint, utan ett maratonlopp.

Samtidigt bör den öppna linjen vara en medveten strategi och det är oklart om den var det. Möjligen berodde den på att regeringen inte vågade, eller kunde, fatta hårdare beslut. Under alla omständigheter höll sig regeringen undan rampljuset och placerade i stället Tegnell som frontfigur inför folket och världen. Därmed blev han, även om det var outsagt, ansvarig för den valda linjen.

Den svenska linjen har kostat. I mitten av april 2021 hade 13 700 människor avlidit av Covid-19. I grannländerna Norge och Finland, som tidigt införde stränga motåtgärder, har 700 respektive 880 invånare dött, en femtondel av de svenska dödsfallen. Samtidigt har våra ekonomier i stort sett utvecklats likvärdigt. Därmed har Sverige betalat ett högt pris för den öppna linjen. Å andra sidan har det svenska samhället inte påfrestats så hårt av *lockdowns*, och vi ser inte samma kravaller mot vidare nedstängningar som i t ex Storbritannien, Nederländerna och till och med Schweiz.

Problemet är dock vad detta, och många tidigare exempel under de senaste femton åren, säger om Sveriges förmåga att hantera katastrofer generellt. En katastrof kräver två egenskaper som här saknas. Dels är det en snabb anpassningsförmåga för att bemöta överraskande men hanterbara kriser, dels en resiliens som tillåter att man överlever fullkomligt överrumplande katastrofer.

Här måste noteras att dessa svagheter gäller den svenska offentliga sektorn. Den privata dito har, intressant nog, nästan diametralt motsatta egenskaper. Extremt effektiv och handlingskraftig, djärv, skicklig, livskraftig, och, inte minst, sunt ”bondförnuft”. Detta verkar dock saknas i stora delar av den offentliga sektorn, som i bästa fall är trög redan under normaltillstånd, i värsta fall är absurt dysfunktionell.

Ett av de stora problemen verkar vara den rådande, nästan extrema, regelverkskulturen. Den ödelägger allt

Har Covid-19 höjt vår mentala beredskap för det oönskat oväntade? Foto: Alexandros Michailidis / Shutterstock.

det som snabb anpassning kräver. Det gäller således förmågan att ta ansvar, utan stöd av regelverk eller högre chef. Dessutom ingår kapaciteten att fatta svåra beslut under oklara omständigheter, att improvisera lösningar och samarbeta över befogenhetsgränser, att bryta mot regelverk om läget kräver det och att acceptera tillräckligt bra lösningar i tid i stället för att vänta på den perfekta lösningen o s v.

Att agera utanför regelverket fungerar inte under ett normaltillstånd, när hela det komplexa sociala, ekonomiska och teknologiska statsmaskineriet är beroende av att alla kuggar snurrar precis som de ska. Men i en katastrof är en rigid användning av statsmaskineriet fatal, eftersom den suddar ut vanligt sunt förnuft, och starkt försvårar snabb anpassning.

Det andra problemet är avsaknaden av nationell resiliens. Här är Sverige inte ensamt. Övergången till en hypereffektiv ekonomi och dito teknologisk infrastruktur har resulterat i frånvaron av reserver och redundans, med vidhäftad sårbarhet. Ett exempel är *just-in-time*-leveranser. Nästan alla länder är idag beroende av ett konstant flöde av leveranser. Upphör dessa finns inga nationella reserver. Inom dagar kan vi vara utan kritiska förnödenheter.

Därtill är vår tekniska infrastruktur numera extremt sårbar för cybersabotage. I värsta fall kan ett sofistikerat angrepp stänga av stora delar av Sveriges elförsörjning, och utan el slutar samhället i stort sett att fungera. Allt från vatten till mobiltelefoner är beroende av elförsörjningen. Denna sårbarhet är ett stort problem som Sverige måste angripa. Den gamla modellen, med stora lager och ett subsidierat jordbruk, är sannolikt för dyr. Men det finns nya alternativ, och här kan den svenska privata sektorns styrkor, med praktiska högteknologiska lösningar, sannolikt hitta lösningar.

Det största problemet är dock hur Sverige kan komplettera den rådande rigida och tröga fredstida regelverkskulturen med flexibel handlingskraft i en katastrof.

Tomas Ries *är docent och är verksam vid Försvarshögskolan.*

Totalförsvar i samverkan. Foto: Stefan Kindblad / Försvarsmakten.

Vad krävs av totalförsvaret?

Totalförsvarsbeslutet bygger på Försvarsberedningens rapporter Motståndskraft och Värnkraft och uppvisar, liksom dessa rapporter, en ovanlig tydlighet. Det framgår att det säkerhetspolitiska läget i Sveriges närområde och i Europa över tid har försämrats.

Tommy Åkesson

Riksdagen fattade den 15 december 2020 ett nytt totalförsvarsbeslut. Beslutet är historiskt. Dels innebär det de största anslagsökningarna till totalförsvaret på 70 år. Dels innebär det också en genomgripande omläggning av de militära och civila försvarens inriktning och mål. Beslutet rör perioden 2021–2025 men ger därutöver en inriktning för perioden 2026–2030. Därmed har en helt nödvändig långsiktighet skapats för uppbyggnaden av totalförsvaret.

Totalförsvarsbeslutet bygger på Försvarsberedningens rapporter *Motståndskraft* och *Värnkraft* och uppvisar, liksom dessa rapporter, en ovanlig tydlighet. Det framgår att det säkerhetspolitiska läget i Sveriges närområde och i Europa över tid har försämrats. Ett väpnat angrepp mot Sverige kan inte uteslutas. Det kan inte heller uteslutas att militära maktmedel eller hot om sådana kan komma att användas mot Sverige. Sverige blir oundvikligen påverkat om en säkerhetspolitisk kris eller väpnad konflikt uppstår i Sveriges närområde.

Detta är ett viktigt paradigmskifte. Konstaterandet att ett väpnat angrepp inte kan uteslutas ersätter den tidigare formuleringen att ”enskilt väpnat angrepp direkt riktat mot Sverige är fortsatt osannolikt”. Det kan tyckas vara bara ord men detta skifte är av grundläggande betydelse för utvecklingen av totalförsvaret.

Totalförsvaret ska utformas och dimensioneras för att kunna möta ett väpnat angrepp mot Sverige, inbegripet krigshandlingar på svenskt territorium. Totalförsvaret ska vara krigsavhållande genom att ha en sådan styrka, sammansättning, ledning, beredskap och uthållighet att det avhåller från försök att anfalla, kontrollera eller på annat sätt utnyttja svenskt territorium. Samhällets grundläggande robusthet och dess förmåga att motstå fredstida kriser ska bidra till den krigsavhållande effekten. Om Sverige blir angripet ska Försvarsmakten med stöd av övriga delar av totalförsvaret försvara Sverige för att vinna tid, skapa handlingsfrihet och ytterst säkerställa landets självständighet. Motståndet ska vara beslutsamt och uthålligt.

> ”Ett väpnat angrepp kan inte uteslutas.

Det innebär att de militära och civila försvaren inom ramen för det samlade totalförsvaret i första hand ska vara krigsavhållande genom att ha en sådan förmåga att en potentiell angripare måste avdela mer resurser och tid än vad den disponerar för att framgångsrikt kunna angripa Sverige. Därmed förväntas den potentielle angriparen avstå från ett angrepp. Tillspetsat kan man säga att det är viktigare för totalförsvaret att vara krigsavhållande än att kunna vinna kriget.

Det militära försvaret har under lång tid inte varit utformat eller dimensionerat för att försvara Sverige mot ett väpnat angrepp. På motsvarande sätt bedrevs det under många år inte planering och förberedelser för civilt försvar. I Totalförsvarsbeslutet betonas därför att den påbörjade omställningen behöver fortsätta och totalförsvarets förmåga att möta ett väpnat angrepp måste stärkas.

Sveriges förmåga att hantera höjd beredskap och ytterst krig behöver förstärkas på bred front. En viktig del i det arbetet är att stärka det civila försvaret. Det civila försvaret omfattar hela samhället, där många aktörer måste samverka och arbeta utifrån målet för det civila försvaret. Att skapa ett starkt civilt försvar är därför en process som kommer att behöva fortgå under många år framåt. Verksamheten bedrivs av många olika aktörer; statliga myndigheter, kommuner, regioner, näringsliv och frivilligorganisationer.

Det civila försvaret och det militära försvaret behöver utvecklas samordnat, och det ska finnas en sammanhängande planering för totalförsvaret. Vid ett väpnat angrepp ska civilbefolkningen skyddas, samtidigt som de viktigaste samhällsfunktionerna ska säkerställas, även om de inte kan bedrivas med samma ambitionsnivå som i fredstid. Stöd ska ges för att bidra till det militära försvarets förmåga, och befolkningens försvarsvilja och motståndskraft ska stärkas.

Utgångspunkten för planeringen av totalförsvaret ska vara att under minst tre månader kunna hantera en säkerhetspolitisk kris i Europa och Sveriges närområde som innebär allvarliga störningar i samhällets funktionalitet samt krig med krigshandlingar på svenskt territorium under del av denna tid.

Vid en allvarlig samhällsstörning eller höjd beredskap och ytterst krig betonar regeringen att medborgarnas förväntningar på samhällets service måste vara avsevärt lägre än under normala förhållanden i fredstid. Enskilda individer som har förutsättningar och resurser att klara sig själva bör kunna ta ansvar för den egna försörjningen under en veckas tid och i solidaritet och samarbete med andra bistå varandra i den utsträckning det är möjligt.

Barbro Holmbergs utredning om civilt försvar redovisade sitt uppdrag i våras. Utredningen följer de förslag Försvarsberedningen lämnade i rapporten *Motståndskraft*. Utredningens förslag utgör grundläggande steg mot en funktionell totalförsvarsstruktur inte minst avseende lednings- och lydnadsförhållanden inom totalförsvaret.

Kraven på totalförsvaret är högt ställda. Det kräver omfattande ekonomiska tillskott men den största utmaningen är nog kulturell. Alla relevanta aktörer i totalförsvaret måste ta till sig och förstå vilka påfrestningar ett väpnat angrepp med krigshandlingar på svenskt territorium kan innebära, vilka arbetssätt detta kräver och vilken attityd som måste finnas hos de människor som ska verka i den kaosartade och oförutsägbara miljö som krig alltid innebär. Krig är kanske det värsta som kan drabba ett samhälle.

Tommy Åkesson *är huvudsekreterare i Försvarsberedningen och ämnesråd i Försvarsdepartementet.*

Utvecklingen av cyberförsvarsförmågan

Cyberförsvarsförmågan är en central totalförsvarskomponent. Foto: Bezav Mahmod / Försvarsmakten.

Vårt genomdigitaliserade samhälle kräver en samlad och kvalificerad styrning från regeringen avseende it-, informations- och cybersäkerhetsfrågorna, vilket nu saknas. Styrningen gäller såväl offentlig sektor som samhällskritisk verksamhet. Det är därför hög tid att skapa en särskild funktion med tillräckligt många experter på ett departement och inte som nu ett utspritt ansvar på flera departement.

Richard Oehme

Sverige har etablerat sitt nationella cybersäkerhetscenter. Det är bra, men det räcker inte. För att skapa ett resilient cyberförsvar i fred, kris och ytterst krig behöver såväl den nationella, som den regionala och kommunala nivån ta ytterligare steg i att bygga sin cybersäkerhetsförmåga. Därtill behöver ett antal av de samhällskritiska sektorerna också stärka sin förmåga. Vi är ett av världens mest digitaliserade länder och vi måste agera nu för att trygga vårt samhälle.

I mitt anförande vid Folk och Försvars årliga Rikskonferens i januari berörde jag dessa frågor övergripande och kommer här att utveckla några av de förslag jag presenterade där.

Vårt genomdigitaliserade samhälle kräver en samlad och kvalificerad styrning från regeringen avseende it-, informations- och cybersäkerhetsfrågorna (härefter cybersäkerhet), vilket nu saknas. Styrningen gäller såväl offentlig sektor som samhällskritisk verksamhet. Det är därför hög tid att skapa en särskild funktion med tillräckligt många experter på ett departement och inte som nu ett utspritt ansvar på flera departement. En förebild för hur detta skulle kunna fungera finns vid Försvarsdepartementet i form av under-

rättelsesekretariatet (SUND). Vid SUND finns tillräckligt antal av underrättelseexperter rekryterade från specialistmyndigheter, vilket borgar för att hantering och beredning av denna komplexa verksamhet kan ske på ett trovärdigt sätt.

Att inte ha kvalificerade cybersäkerhetsexperter som stöttar i styrningen i dessa frågor, är ungefär som att regeringen skulle ha icke-jurister till stöd i lagstiftningsfrågor.

Ett annat centralt steg i utvecklingen av den svenska cyberförmågan är nivån under den nationella, d v s den under de kvalificerade centrala säkerhetsmyndigheterna Försvarsmakten, Försvarets radioanstalt, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB), Säkerhetspolisen (SÄPO), Polisen, Försvarets materielverk (FMV) och Post- och telestyrelsen (PTS). Det är dels den *regionala offentliga nivån*, men dels också den *funktionella sektorsnivån* såsom energiförsörjning samt hälso- och sjukvård, som behöver stärka sin förmåga. Telekommunikationssektorn har redan en särställning när det gäller cybersäkerhet, och de större bolagen har god förmåga och väl etablerade former för såväl förebyggande som operativ samverkan. De berörs därför inte närmare här.

Grundtesen är att den nationella nivån kan och ska hantera ramar för det nationella cybersäkerhetsarbetet genom normer (best practice) och regler (föreskrifter etc) samt genom tillsyn och informationsspridning. Men den nationella nivån kommer aldrig att mäkta med att fullt ut stötta den regionala (regioner och län) och kommunala nivån eller samhällsviktiga sektorer.

När det gäller den *regionala nivån* handlar det om det egna cybersäkerhetsarbetet som behöver stärkas och då framförallt inom regionerna. Länsstyrelserna har hunnit betydligt längre. Det som framförallt behöver ske är att ta ”*ett gemensamt samlat grepp*” till stöd för den kommunala nivån. Här behöver länsstyrelsen gå samman med regionen och kommunförbund i respektive region för att etablera en kraftsamling inom området. Syftet med en sådan är att ge tydliga gemensamma regler till stöd för den kommunala nivån. Idag är det flera olika aktörer som ställer motstridiga krav. Därtill finns inte, och kommer inte heller framöver att finnas, tillräckligt med kvalificerad cybersäkerhetskompetens för att täcka det stora behov som finns. Självfallet behöver alla ha en viss egen kompetens, men att alla ska ha de särskilda specialistförmågor som krävs är helt enkelt inte realistiskt eller ekonomiskt försvarbart. En närmare beskrivning av hur detta skulle kunna gå till finns i den studie av offentlig it-drift, ur ett informationssäkerhetsperspektiv, som jag genomförde för Västra Götaland under förra året. De två centrala förslagen i utredningen var att:

1. Inrätta en regional stödgrupp för informations- och cybersäkerhet som kan ge konkreta och praktiska stöd till kommunal och regional verksamhet.
2. Utveckla samverkan mellan kommuner, delregionalt, samt med nationella myndigheter och organisationer, till gagn för alla aktörer i regionen.

Den *funktionella nivån*, d v s samhällskritisk verksamhet inom energi-, finans-, hälso- och sjukvård samt transporter behöver primärt utveckla sin ”*operativa förmåga*” att upptäcka och hantera allvarliga it-incidenter. Den huvudsakliga metoden för detta är att etablera en s k CERT-funktion (Computer Emergency Response Team). En sådan funktion kräver för att vara seriös att den genomförs dygnet runt/året runt (H24/365) med en minimibemanning av ett 15-tal it-säkerhetsspecialister. Rationalitet bakom detta liknar den regionala nivån, d v s det finns inte tillräcklig kompetens för att alla ska kunna bygga egen förmåga.

Ta energisektorn som ett exempel: Vi har i Sverige fem stora bolag och ett 20-tal mellanstora bolag som står för huvuddelen av energiförsörjningen i landet och som därigenom också är centrala ur ett totalförsvarsperspektiv. Det som krävs för att bygga upp en CERT-verksamhet här är inte bara normal it- säkerhetskompetens utan därtill en mycket specialiserad teknisk kompetens som rör de industriella informations- och styrsystem som används i processindustrin. Att varje bolag skulle anställa ett 15-tal specialister och bygga upp denna förmåga själva är helt orealistiskt. Det är mer rationellt att sektorn gemensamt satsar på att etablera en sådan förmåga till stöd för alla aktörer i branschen. I Norge sker redan detta genom sektorsvisa CERT-funktioner inom t ex finans, energi och hälso- och sjukvård.

För att en förmågehöjning ska kunna ske på den *regionala* och *funktionella nivån* krävs en satsning från regering, region, kommun (förbund) och näringsliv. Sedan ska självfallet cybersäkerhetscentret och de centrala myndigheterna stötta dessa nivåer med sina unika förmågor.

Min oro är att då styrningen från regeringen haltar så kommer denna typ av förmågehöjning inte att ske utan att en större händelse liknande cyberattacken mot Ukraina 2015 först drabbar landet. Låt oss agera nu istället!

Richard Oehme *är Senior rådgivare vid Knowit Cybersecurity and Law, tillika ordförande för Säkerhets- och försvarsföretagens (SOFF) cyberförsvarsgrupp.*

En oförarglig gasledning?

Illustration: East European Gas Analysis, https://eegas.com/fsu.htm.

Nordstream 1 har varit omstritt, inte minst i Sverige, och Nordstream 2 än mer så. Orsakerna till detta är flera: skador på Östersjöns ekosystem, en negativ påverkan på övergången till fossilfria bränslen och ett ökat beroende av rysk gas. Utöver detta är det ytterligare två faktorer som bidragit till att öka motståndet mot Nordstream 2. Dels är det annekteringen av Krim samt händelseutvecklingen i det övriga Ukraina från 2014 och dels är det insikten om hur Ryssland kan använda sig av energi som ett vapen.

Jörgen Elfving

Ryssland är ett land rikt på naturtillgångar. Det gäller inte minst naturgas och olja som, förutom att konsumeras inom landet, även exporteras. Naturgasen ger också ett betydande bidrag till den ryska ekonomin. Under 2020 exporterade Ryssland naturgas till ett värde av 25,3 miljarder amerikanska dollar. Det var dock 39 procent mindre än under 2019, ett år då merparten av den ryska naturgasen exporterades till Tyskland. Den ryska exporten av gas till Västeuropa sker genom ett system av gasledningar (se bild) och av dessa är Nordstream av särskilt intresse.

Det företag som svarar för exporten av naturgas är Gazprom, som också har monopol i detta avseende. Gazprom kan utöva påverkan genom prissättning på gas och på de volymer som levereras, det s k energivapnet, och är därmed ett instrument för den ryska utrikespolitiken.

Gazprom ägs till 50,23 procent av den ryska staten och var 2019 ett av de mest lönsamma ryska företagen. Styrelseordförande är Viktor Aleksevitj Zubkov och vice styrelseordförande Aleksej Borisovitj Miller. Dessa två personer har sedan 1990-talet en vänskapsrelation till Vladimir Putin, vilket torde

förklara deras karriärer, och de kan båda betraktas som lojala mot honom.

Gazprom redovisar på sin hemsida 55 dotterföretag, och härutöver har man också andra dotterföretag eller företag där man är delägare. Bland dem finns också företag utanför Ryssland, som Nordstream AG, ett företag där Gazprom äger 51 procent av aktierna. Nordstream AG svarar för utläggningen och den påföljande driften av gasledningarna Nordstream 1 och 2. I företagets ledning ingår den förre tyske förbundskanslern Gerhard Schröder, en person som ofta beskrivs som ”Putin-Versteher”. Uttrycket står för en person som har en positiv inställning till Ryssland och dess president samt direkt eller indirekt verkar för ryska intressen.

De två gasledningarna på Östersjöns botten mellan Ust-Luga och Greifswald, Nordstream 1 och 2, har en längd av 1224 km. Tillsammans ska de årligen kunna transportera 110 miljarder kubikmeter gas, d v s merparten av den ryska gasexporten till Västeuropa. Nordstream 1 togs i bruk 2011, medan Nordstream 2 fortfarande är under byggnation. Endast cirka 150 km återstår att lägga ut, och ledningen avses vara färdigställd under 2021.

Nordstream 1 har varit omstritt, inte minst i Sverige, och Nordstream 2 än mer så. Orsakerna till detta är flera: skador på Östersjöns ekosystem, en negativ påverkan på övergången till fossilfria bränslen och ett ökat beroende av rysk gas. Utöver detta är det ytterligare två faktorer som bidragit till att öka motståndet mot Nordstream 2. För det första är det annekteringen av Krim samt händelseutvecklingen i det övriga Ukraina från 2014. Det visade på en aggressiv rysk utrikespolitisk agenda, vilken, i kombination med en ökad rysk militär förmåga, ökade spänningen i Europa, bl a i Östersjöområdet. För det andra är det insikten om hur Ryssland kan använda sig av energivapnet, vilket exemplifierades 2014, då det pris Ukraina fick betala för rysk gas höjdes betydligt och leveranserna av gas avbröts. För Ukraina innebär Nordstream 1 och 2 även att Rysslands export av gas till Europa inte blir beroende av transit genom Ukraina. Avbryts denna bortfaller transitintäkterna för Ukraina, vilket kommer att ha inverkan på landets ekonomi och möjligheten att i viss mån kunna påverka Ryssland. Den ryska handlingsfriheten att använda sig av energivapnet mot Europa ökar också på sikt, då beroendet av den europeiska marknaden minskar genom en ökad export av gas till Kina.

Att Sverige tillhör de länder som har en kritisk inställning till Nordstream 2 framgår av Ann Lindes svar på en fråga i riksdagen i februari 2021: ”Regeringen har gjort klart att Sverige har en kritisk inställning till Nordstream 2 och har tydligt uttalat oro för den påverkan projektet kan ha på såväl EU:s gemensamma energipolitik, som på individuella staters försörjningstrygghet. Vi tar särskilt Ukrainas oro som transitland för gas på allvar”. Men det är inte bara länder i Europa som är kritiska och har agerat mot Nordstream 2. USA är en uttalad motståndare till Nordstream 2, vilket officiellt bottnar i att gasledningen skulle kunna användas av Ryssland för att sätta tryck på Tyskland. Det är något som USA:s förre president, Donald Trump, gett uttryck för i flera uttalanden, bl a i samband med ett Natomöte i Bryssel sommaren 2018, då han karaktäriserade Tyskland som Rysslands fånge till följd av beroendet av rysk gas. Detta ledde i december 2019 till amerikanska sanktioner riktade mot företag som var engagerade i byggnationen av Nordstream 2, vilket i sin tur ledde till att flera av dem nu avbrutit sitt engagemang i projektet. De amerikanska sanktionerna, som möjligen kan bli mer omfattande, och som man på olika sätt sökt kringgå, ledde till att utbyggnaden av Nordstream 2 avstannade, men de har nu återupptagits. Ryssland å sin sida betraktar sanktionerna som ett sätt för USA att kunna exportera mer naturgas till Europa, vilket kanske inte är helt fel.

För Tyskland är Nordstream 2 en het politisk potatis. Den tyska förbundskanslern är positiv till projektet, liksom en majoritet av tyska beslutsfattare, av vilka endast 16 procent enligt en opinionsundersökning är negativa. Den positiva inställningen kan kanske förklaras av att Tyskland nu fasar ut kol och kärnkraft, som måste ersättas av andra energislag. Om Nordstream 2, trots amerikanska påtryckningar, färdigställs torde detta sannolikt leda till kyligare relationer mellan Tyskland och USA, liksom mellan Tyskland och Ukraina och sannolikt även Polen och de baltiska staterna. Något som skulle kunna lösa den gordiska knuten är att USA tonar ned eller ger upp sitt motstånd, alternativt att en kompromiss i någon form nås. Ännu är inte sista ordet sagt i fråga om Nordstream 2, som sannolikt kommer att inta en framträdande plats både i nyhetsflödet och den europeiska politiken fram till september. Just denna månad kan komma att bli avgörande eftersom Tyskland då går till parlamentsval, vars utfall kommer att påverka den tyska energipolitiken.

Jörgen Elfving *är överstelöjtnant och har bl a varit chef för Arméns Underrättelseskola.*

Ansvarsförhållanden vid höjd beredskap

– förändringar och förväntningar

Utöver en stark pliktkänsla, förväntar sig lagstiftaren också ett helt annat förhållningssätt vid höjd beredskap än under ordinarie förhållanden, och företrädare för det offentliga förutsätts ha landets bästa för ögonen. Från grundlagsnivå och ner förutsätts inte längre något fungera normalt, istället är utgångspunkten att laga efter läget och se till att beslut kan fattas och prioriteringar göras.

Jenny Deschamps-Berger och Marica Ericson

Under normala förhållanden förväntas företrädare för offentliga organ representera sin egen verksamhet och ta ansvar inom sitt område. Krisberedskapen grundar sig på ansvarsprincipen, och ansvarsprincipen förutsätter i sin tur att aktörer får tydliga uppgifter och ansvar som de har förmåga att utöva i såväl en ordinarie situation som i kris. Ansvarsprincipen understöds också av regeringsformen, som tydliggör att ingen myndighet får bestämma hur en förvaltningsmyndighet beslutar i ärenden som rör myndighetsutövning mot enskild eller mot en kommun eller som rör tillämpningen av lagar.[1] Krisberedskap bygger på samverkan, men samtidigt leder ansvarsprincipen till att åtminstone vissa myndigheter även under en kris först och främst fokuserar på sitt eget område och sitt eget ansvar.

Det framställs i allmänhet som en självklarhet att ansvarsprincipen utgör en grundsten även i krig eller vid krigsfara. Men, om vi ser närmare på vad viss fullmaktslagstiftning rent konkret kan innebära gällande ansvar och mandat, ser vi att vissa aktörer helt enkelt inte får ”motsvarande ansvar” vid höjd beredskap som de har i normala situationer och i kris. Ansvarsprincipen modifieras märkbart vid ett beslut om höjd beredskap, och blir därmed inte lika styrande för systemet. I den grundläggande omprioriteringen till totalförsvarsuppgifter ligger exempelvis att myndigheter själva ska prioritera ned eller till och med ta bort uppgifter som annars utgör en definierad del av deras ansvar enligt myndighetsinstruktionen eller lag. Exempel på hur ansvarsprincipen försvagas genom fullmaktslagstiftningen är att uppgifter kan flyttas mellan myndigheter eller att myndigheter kan läggas ner.[2] Regeringen kan få i uppgift att fullgöra riksdagens uppgifter, om både riksdagen och krigsdelegationen är förhindrade.[3] Regeringen kan också, med stöd av riksdagen, besluta att uppgift som enligt grundlagen ska fullgöras av regeringen i stället ska fullgöras av en annan myndighet.[4] Ytterligare ett exempel på förskjutningar i ansvar är de stora beslutsmandat och ansvar som tillförs länsstyrelserna i händelse av höjd beredskap eller krig genom flera av fullmaktslagarna.

---

[1] *12 kap 2 § Regeringsformen (1974:152) (RF).*

[2] *Lagen (1988:97) om förfarandet hos kommunerna, förvaltningsmyndigheterna och domstolarna under krig eller krigsfara.*

[3] *15 kap 5 § RF.*

[4] *15 kap 8 § RF.*

Totalförsvaret är allas angelägenhet.
Foto: Alexanderstock23 / Shutterstock.

Vid sidan av förändringarna i ansvarsprincipen vill vi också lyfta upp och närmare diskutera de särskilda förväntningar som ställs på alla offentliga organ och tjänstepersoner i händelse av krigsfara och krig. Vi pratar här om de förväntningar som uttrycks mer eller mindre tydligt av lagstiftaren och som inte finns på samma sätt inom krisberedskapen (möjligtvis eftersom krisberedskapslagstiftningen är fragmenterad och inte finns på grundlagsnivå). Vilket förhållningssätt förväntas vi anamma när försvaret av Sverige är det gemensamma värde som alla förväntas arbeta för? Vilka åtgärder förväntas vi vidta för att bäst bidra till försvarsansträngningarna och till bevarandet av vår frihet, vår demokrati och vår suveränitet? Vi skulle vilja uttrycka det så här:

MOD OCH MOTSTÅNDSKRAFT Regeringsformen förväntar sig mod och motståndskraft från oss som statstjänstepersoner i händelse av krig och ockupation. Vi förväntas fortsätta att få försvaret och landet att fungera även när regeringen och statschefen befinner sig i exil. Vi förväntas vara lojala gentemot de värden vi är satta att försvara – vår demokrati och våra mänskliga fri- och rättigheter. Vi förväntas vara modiga och får inte lämna en eventuell ockupationsmakt mer bistånd än det som är absolut nödvändigt. Vi är tvärtom ålagda att handla på det sätt som bäst gagnar motståndsverksamheten![5]

> Vi har inte bara rättigheter utan också en plikt att utifrån bästa förmåga bidra till totalförsvaret.

SAMORDNING OCH SAMSTÄMMIGHET Tanken med beredskapstrappan, där ett beslut om skärpt beredskap är det första steget, är att vara krigsavhållande. Antagonisten ska avhållas från ytterligare åtgärder, eftersom det svenska samhället sluter upp och står enat. Om antagonisten i detta läge inte avhåller sig från anfall eller från andra aktiviteter som hotar oss, är nästa steg högsta beredskap, vilken innebär att totalförsvar är all verksamhet som ska bedrivas.[6] För att antagonisten ska inse att fortsatta angrepp är meningslösa och/eller kommer att kosta för mycket, måste det svenska försvaret vara starkt, samt aktiveras samordnat och fokuserat.[7]

PLIKT OCH PRIORITERING Totalförsvaret är en angelägenhet för hela befolkningen, och vi har alla därför inte bara rättigheter utan också en plikt att utifrån bästa förmåga bidra till totalförsvaret och därmed till skyddet av våra rättigheter.[8] Utöver en stark pliktkänsla, förväntar sig lagstiftaren också ett helt annat förhållningssätt vid höjd beredskap än vid ordinarie förhållanden, och företrädare för det offentliga förutsätts ha landets bästa för ögonen. Från grundlagsnivå och ner förutsätts inte längre något fungera normalt, istället är utgångspunkten att laga efter läget och se till att beslut kan fattas och prioriteringar göras. Om det bäst gagnar försvarsansträngningarna ska vi vara beredda att prioritera ned vår egen verksamhet och kanske till och med vår egen sektor till förmån för annan, för stunden mer prioriterad, verksamhet. I ett ansträngt läge kommer beslut om prioritering och ransonering att vara avgörande för vår förmåga att uppnå uthållighet. Försvarsmakten, som i fred och kris är övrigas stöd, blir istället den som ställer krav och som förväntar sig stöd av övriga. Det civila försvaret måste därmed samordna sig, inte bara samverka, om det ska kunna upprätthålla både sina egna uppgifter och stödja det militära försvaret. Det civila försvarets förmåga att få samhället att fungera så bra som möjligt blir avgörande, också för det militära försvarets förmåga att försvara Sverige. Båda delarna måste fungera och ömsesidigt förstärka varandra.

Ansvarsprincipen tjänar oss väl på många sätt, men den är inte absolut och sannolikt inte det bästa svaret på de särskilda förväntningar och krav som ställs på oss i händelse av krig och krigsfara.

Jenny Deschamps-Berger *är chef för Enheten för Analys, Centrum för totalförsvar och samhällets säkerhet, Försvarshögskolan.*

Marika Ericson *är chef för Centrum för Operativ Juridik och Folkrätt, Försvarshögskolan.*

[5] *15 kap 9 § RF.*

[6] *Lag (1992:1403) om totalförsvar och höjd beredskap.*

[7] *Regeringens proposition 2020/21:30. Totalförsvaret 2021-2025, s 27.*

[8] *1 § Lag (1994:1809) om totalförsvarsplikt.*

Från söder, från söder!

För många är östdimensionen fortsatt central för de svenska prioriteringarna inom ramen för säkerhetspolitiken och totalförsvaret. Inom EU har dock syddimensionen av europeisk säkerhet kommit att få allt större både politisk och budgetär uppmärksamhet. Efter brexit är de stora EU-länderna sydeuropeiska – med undantag för Tyskland och Polen, skriver ***Lars-Erik Lundin*** *och* ***Michael Sahlin****.*

Utmaningarna mot svensk säkerhet staplas på varandra. Det som står i centrum för medias uppmärksamhet hamnar överst. Att detta kan vara en farlig prioriteringsmetod är uppenbart och bör leda till ett försök att skapa strategisk överblick. Går det att ange ett generellt geopolitiskt riktningsperspektiv?

För många är östdimensionen fortsatt central för de svenska prioriteringarna inom ramen för säkerhetspolitiken och totalförsvaret.

SYDDIMENSIONEN ÄR CENTRAL

Inom EU har dock syddimensionen av europeisk säkerhet kommit att få allt större både politisk och budgetär uppmärksamhet. Efter

Kraven på EU, såväl från institutioner som Europas stater, kommer att öka. Men, budgetsituationen har kraftigt försämrats med anledning av Covid-19. Foto: JLogan / Wikimedia Commons.

brexit är de stora EU-länderna sydeuropeiska – med undantag för Tyskland och Polen.

I den skrift som Kungl Krigsvetenskapsakademien publicerade hösten 2020, *Engulfed in flames – Security of Europe – the Southern Dimension* ställs frågan om huruvida syddimensionen är central inte bara för europeisk utan också för svensk säkerhet. Det gäller då inte längre anspelningen i rubriken ovan på Nils Holgerssons flyttfågelsupplevelse utan om allvarliga hot från söder mot vår säkerhet.

Vi påtalar där en riskabel tankevurpa i många analyser, nämligen att öst och syd kan hanteras som två separata dimensioner i säkerhetspolitiken.

Inte minst Natomedlemmen (och EU-kandidatlandet) Turkiets ökade strategiska betydelse illustrerar detta. Turkiet är djupt engagerat i konflikter i sitt norra grannskap i Kaukasus (just nu i hög grad Nagorno Karabach) men också söder- och västerut i Medelhavet och Mellanöstern. Landets samarbete (också när det gäller vapenhandel) med Ryssland, oroar många i väst. Den ”turkiska variabeln” är ett stort dilemma för både EU och Nato, samt för Bidens USA. Turkiet under Erdogan kör sitt eget race (authoritarianism at home) med operationer i grannländer som inte förankrats i Nato Man tenderar att spela ut ”väst” mot Ryssland (t ex köpet av ett nytt luftförsvarssystem), och chansar på att ”väst” ska avskräckas av oönskade konsekvenser om man försöker föra Erdogans Turkiet tillrätta. Det är också oklart vad som närmast ska ske i relationen Grekland-Turkiet och när det gäller Cypern-frågan.

RYSSLAND OCH USA

Att de säkerhetspolitiska utmaningarna i hög grad uppfattas komma från söder även för länder som Ryssland, är uppenbart. Det gäller också den ryska oron för de ”färgade” revolutionerna under den arabiska våren. Det är också här i Europas närområde, och då inte endast i Ukraina eller Georgien, som militära konflikter ständigt pågår, i flera fall på mycket hög nivå och med betydande inblandning av både europeiska och globala stormakter. Det är också här som vi, inte minst i samband med oktoberkriget 1973, liksom tidigare Kubakrisen 1962, såg en risk för en upptrappning till kärnvapenkrig mellan de dåvarande supermakterna.

> Flera megatrender komplicerar och dramatiserar utvecklingen.

Även med en ökad amerikansk tonvikt på Asien måste alltså utmaningarna från söder hanteras också med tanke på östdimensionen. Detta inkluderar Kina som aktör också i Mellanöstern, Afrika och södra Europa, inte minst genom det så kallade *Belt and Road*-initiativet.

KASKAD AV UTMANINGAR

Hur har då utvecklingen sett ut sedan skriften om syddimensionen kom ut?

- Libyenkrisen har länkats in i en mer fredlig, om än ömtålig, politisk process, med en provisorisk allomfattande regering, som ska leda landet till val på julafton 2021.
- Östra Medelhavet/Cypern: just nu en period av högnivåmöten inom EU och Nato, som hittills lett till en viss de-eskalering av det akuta spänningstillståndet, men utan att något enskilt delproblem kommit närmare en lösning.
- Cypernfrågan under utveckling i motsatt riktning.
- Irankrisen under tidspress, givet hittills oförenliga krav (USA-Iran) om vad som krävs för att återsamlas i kärnenergiavtalet JCPOA, givet också stundande val i juni i Iran. Således fortsatt avvaktan, men nu senast med tecken på en återsamling.
- Syrien-krisen: ganska låst läge, med fortsatt explosiv potential: Regionen Idlib med konkurrerande turkisk-ryska intressen, nordöstra Syrien med ett komplicerat läge mellan syriska, ryska, pro-iranska, turkiska, kurdiska och amerikanska intressen stirrande på varandra, och lågnivåkrig mellan israeliska och pro-iranska element.
- Jemen-krisen: Biden har nu tillfört förändringar genom ökad press på Saudiarabien att avsluta kriget, samtidigt som huthirörelsen, med iranskt stöd, tycks ana seger och fortsätter krigföringen, med förödande humanitära konsekvenser.
- Dock fortsatt avvaktan på, och positionerande inför att Bidens MENA (Middle East North Africa)-politik ska klarna, inklusive innebörden av den allmänt strävare ton som aviserats.

Flera megatrender komplicerar och dramatiserar utvecklingen. Medan klimathoten av många fortfarande ses som en mer långsiktig utmaning är konsekvenserna avseende flyktingströmmar och migration redan tydliga. Pandemin illustrerar globaliseringen också i termer av luftburna eller virtuella hot mot vår hälsa och indirekt mot vår ekonomi och sociala stabilitet. Det strandade containerfartyget i

Suezkanalen sätter frågan om vår flödessäkerhet i blixtbelysning. Kampen om strategiska resurser i Afrika och Mellanöstern har redan resulterat i många inbördeskrig med mellanstatliga implikationer. Även här är många stormakter långt ifrån neutrala observatörer. Till och med EU har nyligen beslutat att göra det möjligt att ge militärt bistånd till länder utanför Europa, i tillägg till det stöd som man sedan 2004 ger till den Afrikanska Unionen.

Sammantaget gör det att de viktigaste observationerna som återfinns i skriften om syddimensionen fortsatt står sig:

- Krigshotet från söder kräver europeisk kapacitetsuppbyggnad – som riskerar att komma för sent.
- Andra, icke-militära hot och utmaningar, kräver också långsiktiga strategier.
- Den transatlantiska länken förblir grundläggande, åtminstone så länge tillräcklig europeisk kapacitet inte byggts upp. Tesen att någon annan, läs USA, tar hand om problemen i Mellanöstern och Afrika har blivit allt mer ifrågasatt.
- Kraven på EU(ropa), såväl institutioner som europeiska stater, kommer att öka. Men budgetsituationen för kapacitetsuppbyggnad har kraftigt försämrats till följd av de enorma kostnaderna för Covid-19.
- Strategisk autonomi är en diskussion som går utöver den militära dimensionen. Den inkluderar, särskilt mot bakgrund av Covid-19, också försörjningssäkerhet.
- Det finns behov av en heltäckande strategi, 2.0, som inkluderar den militära dimensionen.
- Att ”göra säkerhetspolitik” av den sydliga dimensionen kräver noggranna avvägningar för att inte leda till kontraproduktiva effekter. Det finns ett fortsatt behov av ärliga utvärderingar av tidigare politik.

SVENSKT ENGAGEMANG

Den svenska solidariteten med europeiska stormakter i söder tar sig redan viktiga uttryck. Den svenska specialstyrka som deltog med Frankrike i EU-operationen *Artemis* i Demokratiska Republiken Kongo 2003 har nu efterföljts av en likaledes avancerad insats i den informella koalitionen *Task Force Takuba* i gränslandet mellan Mali och Niger, längs en rutt med komplicerade flöden av flyktingar, andra migranter, droger, krigsmateriel och -jihadister. Att detta inte är okomplicerade fredsbevarande operationer av traditionell typ lär vi få höra mer om.

Lars-Erik Lundin *är fil dr och ambassadör.* ***Michael Sahlin*** *är fil dr, ambassadör och tidigare statssekreterare.*

Task Force Takuba är en multinationell specialförbandsinsats. Det svenska styrkebidraget består av en helikopterburen snabbinsatsstyrka. Bilden visar specialförbandsoperatörer från olika nationer på plats i insatsområdet.
Foto: EMA / Franska försvarsmaktens högkvarter.

Sammanhållning avgörande för västs försvar

Väst har överlägsen politisk, ekonomisk och militär styrka i jämförelse med Ryssland, förutsatt att länderna kan enas och agera gemensamt. Trots framsteg inom Nato vad gäller kollektivt försvar kan ländernas skilda hotbilder och splittrade resurser ge ett ryskt övertag, särskilt vid snabba händelseförlopp på Natos östra flank, skriver ***Eva Hagström Frisell*** *och* ***Krister Pallin****.*

I syfte att hantera Rysslands militära upprustning och dess alltmer aggressiva uppträdande i närområdet har nationellt och kollektivt försvar åter kommit i fokus bland länderna i norra Europa. När Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) gjorde en samlad analys av västlig militär förmåga i Nordeuropa 2017 blev vår slutsats att det fanns flera brister i jämförelse med Ryssland, framförallt vad gäller förbandens beredskap, markstridsförmåga och olika stödfunktioner som behövs i en konflikt med en kvalificerad motståndare. När vi 2020 skulle göra en ny bedömning var ambitionen att göra en mer systematisk värdering av styrkebalansen mellan väst och Ryssland.

FÖRÄNDERLIG SÄKERHET

Ökad stormaktsrivalitet, kombinerad med försvagade multilaterala institutioner och ifrågasatta internationella normer, har försämrat säkerheten för många små och medelstora länder i Rysslands närhet, som i hög grad har gynnats av en regelbaserad världsordning. Det föränderliga säkerhetsläget innebär att västländerna behöver hantera utmaningar på flera håll. Medan USA tydligt vänder sig mot Asien och främst prioriterar maktkampen mot Kina, behöver de europeiska staterna hantera hotet från Ryssland parallellt med terrorism och instabilitet i Europas södra närområde. Natoländernas försvarsutgifter har visserligen ökat sedan 2014, men ökningarna sker i en ojämn takt och flera stater kommer inte att nå Natos tvåprocentsmål till 2024. Dessutom är behoven stora och bara att skapa ordning i delar av ländernas militära styrkor kommer att kräva en stor del av de tillgängliga resurserna.

För att bibehålla enigheten planerar Nato för att möta hot i flera olika riktningar. Medlemmarnas olika hotuppfattningar och försvarsprioriteringar kan dock göra det svårt att enas i händelse av en kris eller krig, vilket kan utnyttjas av såväl Ryssland som andra stormakter. Detta har ökat betydelsen av regionala och bilaterala samarbeten mellan ”koalitioner av villiga” inom alliansen för att möjliggöra snabbt agerande och säkerställa stöd från nyckelstater. Därtill kommer USA, även under president Biden, att kräva att de europeiska allierade i ökande utsträckning ska bidra både till att möta hotet från Kina och att stärka kollektivt försvar i Europa.

NATOS KOLLEKTIVA FÖRBEREDELSER

Sedan 2014 har Nato på flera sätt förstärkt förmågan till kollektivt försvar. Fokus har legat på att möjliggöra snabbt beslutsfattande, att höja beredskapen och att underlätta förstärkningar av utsatta medlemmar. Dessa och andra åtgärder har nyligen omsatts i en

ny militärstrategi, men det saknas fortfarande ledningsstrukturer med utpekat geografiskt områdesansvar, utvecklade planer för avskräckning och försvar samt storskaliga förbandsövningar.

Den begränsade militära närvaron på Natos östra flank ställer höga krav på tillgången till förstärkningsförband och transportförmåga, vilket Nato har problem med i dagsläget. Därför drar vi slutsatsen att Nato snarare fokuserar på att avskräcka Ryssland än att förbereda sig för försvar. Alternativt räknar Nato med en tillräckligt lång tid för mobilisering. Därtill spelar USA fortfarande en nyckelroll inom Nato, både vad gäller politisk vilja och militär förmåga, vilket kommer att vara svårt för de europeiska länderna att ersätta på kort- till medellång sikt.

VÄSTLIG OCH RYSK FÖRMÅGA

Ryssland har idag en utvecklad militärstrategi som täcker hela konfliktspektrumet och som innefattar ett samordnat agerande med både militära och icke-militära medel. Natos framväxande strategi behöver därför möjliggöra ett flexibelt svar på olika nivåer av hot, från fredstida och förtäckt påverkan till krigstida konventionella militära operationer och i värsta fall kärnvapeninsatser.

> Ryssland har ett kvalitativt övertag.

Västs största problem är att de militära styrkorna är utspridda över flera länder, att de har låg beredskap och att de inte är sammansatta eller övade för storskaligt krig. Bortsett från USA har de europeiska länderna, inte minst stormakterna, påfallande problem med att få ens mindre delar av sina styrkor på fötter med kort varsel.

Ryssland har ett kvalitativt övertag när det gäller samordnat agerande och på marken. Ryssarna har en större andel tunga markförband med bättre dimensionerade stödfunktioner. Nato har motsvarande kvalitativa fördel till sjöss och i luften. Underhåll av förband, och även uppgiften att föra fram förstärkningar under öppen konflikt, kommer dock att bli en utmaning för båda sidor, vilket innebär att det är viktigt att kunna nyttja sina fördelar tidigt. Det är också nödvändigt att betrakta den östra flanken som en strategisk helhet och förbereda sig på flera olika konfliktscenarier. Nato behöver dessutom kunna agera i flera olika riktningar och hantera parallella utmaningar.

SLUTSATSER

Givet bedömningen ovan, vilka är de realistiska, angelägna och effektiva åtgärder som väst bör vidta för att förbättra det kollektiva försvaret av Nordeuropa?

Tabell: Bedömning av västliga och ryska styrkor i Nordeuropa och väster om Ural som kan vara tillgängliga inom en vecka.

Länder/Förband	USA	Storbritannien	Tyskland	Frankrike	Polen	Baltiska staterna	Nordiska länderna	**Väst**	**Ryssland väster om Ural**
Mekaniserade bataljoner	4-5	3-4	3-4	2-3	6-9	7-9	4-9	**29-43**	**51-68**
Infanteribataljoner	4-6	2-4	2-3	1-3	1-2	2-4	3-6	**15-28**	**19-26**
Specialförband, kompanier	6-8	2-3	1-2	3-6	2-4	2-3	2-3	**18-29**	**10-15**
Attackhelikopterbataljoner	1-2	<1	<1	<1	<1	-	-	**2-5**	**6-8**
Hangarfartygsgrupper	0-1	-	-	0-1	-	-	-	**0-2**	**-**
Större ytstridsfartyg	2-4	3-5	3-6	6-8	0-1	-	3-6	**17-30**	**9-12**
Attackubåtar	4-7	1-3	1	1-2	0-1	-	2-4	**9-18**	**8-10**
Stridsflygdivisioner	7-12	3-4	2-5	3-4	1-3	-	5-7	**21-35**	**12-16**
Strategiska flygdivisioner	2-3	-	-	-	-	-	-	**2-3**	**1-2**

ANM. Siffrorna för väst inkluderar förstärkningar från USA. För Ryssland ingår mark- och flygförband ur västra militärdistriktet, södra militärdistriktet och norra flottan samt marina förband ur västra militärdistriktet och norra flottan. Mekaniserade förband innefattar pansarenheter och motoriserade enheter. Infanteriförband innefattar även luftburna och marina enheter. Ryska flygförband har räknats om för att kunna jämföra väst och Ryssland.

För det första kräver sammanhållningen i väst solidaritet och fördelning av bördor, inte bara när det gäller hot från Ryssland utan även från Kina. Dessutom tillkommer terroristhotet. För det andra behöver västsidans strategi innehålla mer flexibla svar på de hot som kan uppstå över hela konfliktskalan. För det tredje räcker det långt att exponera eventuella motståndare, Ryssland i det här fallet, för hög risk vad gäller kostnader för ett angrepp. För det fjärde behöver väst fokusera på att säkerställa en begränsad men komplett uppsättning förmågor som har god beredskap, snarare än på de totala resurserna. För det femte bör utvecklingen av Natos gemensamma funktioner, vad gäller ledning, planering och övningar fortsätta. Detta är troligen bland de mest kostnadseffektiva åtgärderna som kan vidtas. Avslutningsvis måste långsiktiga investeringar göras i försvar, men det löser inte behovet av förmåga på kort sikt och bör övervägas noggrant. Hårda prioriteringar är nödvändiga med troligtvis begränsade ekonomiska ramar och varierande politiskt stöd för ytterligare försvarssatsningar.

Eva Hagström Frisell *och* ***Krister Pallin*** *är forskningsledare vid FOI.*

FÖR VIDARE LÄSNING

Eva Hagström Frisell och Krister Pallin (red.), *Western Military Capability in Northern Europe 2020: Part I Collective Defence*, FOI-R--5012--SE, 2021.

Eva Hagström Frisell och Krister Pallin (red.), *Western Military Capability in Northern Europe 2020: Part II National Capabilities*, FOI-R--5013--SE, 2021.

Foto: Jiri Flogel / Shutterstock.

Mönstring – en angelägenhet för samhället

Varje årskull består av cirka 100 000 ungdomar, av vilka cirka 16 000 mönstrar. Ungefär en tredjedel klarar mönstringen, och drygt 5 000 rycker in. Efter några år med mindre intresse är det nu fler än någonsin som vill göra värnplikten, skriver ***Beata Hansson****.*

Svensk värnplikt är, liksom ett fåtal andra länders, könsneutral. Rätt person för rätt befattning är vägledande, kvotering gäller inte här.

BRA ERFARENHET

En av dem som fick mönstringsbrev 2018 var Åsa Elfvelin. Hon var då 18 år, gick sista ring i gymnasiet och var måttligt intresserad av det militära. Hon var uppvuxen i ett hem där pappa var vapenvägrare. Där fördes inga diskussioner om värnpliktens nödvändighet.

– Jag ville inte göra värnplikten, mest på grund av att jag inte visste något om den, men när jag blev kallad till mönstring var det bara att inställa sig. Jag började läsa på och blev nyfiken. Snart kom jag på att det här är en jättebra grej att göra, säger Åsa Elfvelin.

Hennes bild av militärer och deras arbete var dessförinnan vag. Det var gubbar i gröna kläder, som sköt med gevär. Men under det första samtalet med mönstringspersonalen växte intresset och inte bara det. Även hennes tävlingsinstinkt vaknade till liv. Här gällde det att göra sitt bästa, att prestera och inte minst vara bra. Dessutom gällde det att vara smart, vilket passade henne. Logiska resonemang hade hon alltid gillat.

> Uppdraget ska alltid fungera, också i kris och krig.

Samtalet med psykologen var också spännande. Åsa Elfvelin har hållit på med hästar i så gott som hela sitt liv och ägnar fortfarande det mesta av sin fritid åt dem. Hon tror att det noterades i protokollet. Hästtjejer har ett rykte om sig att vara vana vid att ta ansvar, jobba tungt och gå upp tidigt. Hon berättade också om sin familj och vad hon tyckte om skolan. Frågor om politik och inställning till polisen kom också upp. Efter ett fysiskt test, och därefter en matchning av hennes resultat i en databas, bestämdes befattningen. Hon skulle bli gruppchef och ryckte in i augusti 2019.

– Det var extremt lärorikt och utvecklande. Jag fick lära mig betydelsen av att ha en struktur. Det där med kamratskapet var något helt nytt. Det ställdes verkligen på sin spets här, säger Åsa Elfvelin.

Men när hon muckade elva månader senare ville hon göra något annat ett tag. Hon hade hört ”skräckhistorier” om andra som ”fastnat” i de gröna kläderna.

– En sådan ville jag inte bli, även om jag trivdes jättebra där.

Hon började plugga religionshistoria samtidigt som hon jobbade extra som elevassistent på en skola. Följande termin började hon på sjuksköterskeprogrammet.

Men nu ett år senare är Åsa Elfvelin mogen för att återknyta bekantskapen med ”det gröna” och söker i

dagarna till specialistofficerutbildningen som militärtolk. Franska är det språk som hon på kort tid kommer att behöva lära sig flytande i så fall.

ÖKAT MILITÄRT INTRESSE

Varje årskull består av cirka 100 000 ungdomar. Av dessa mönstrar cirka 16 000. Ungefär en tredjedel klarar mönstringen och drygt 5 000 rycker in. Efter några år med mindre intresse är det nu fler än någonsin som vill göra värnplikten.

Under det senaste årtiondet har intresset för det militära ökat bland de unga. Kommunikationschefen på Totalförsvarets plikt- och prövningsverk, Marinette Nyh Radebo, kommenterar Åsa Elfvelins framtidsval:

– Det är jätteroligt att hon efter värnplikten och ett år av andra erfarenheter nu vill gå vidare och bli officer! Nu hoppas jag att hon klarar prövningen till officersutbildningen och att hennes dröm går i uppfyllelse.

EN SAMHÄLLSPLIKT

Ända till för några månader sedan hade Plikt- och prövningverket ett annat namn, nämligen Rekryteringsmyndigheten. Marinette Nyh Radebo förklarar namnbytet med att regeringen efter återaktiveringen av värnplikten tyckte att myndighetens namn skulle tydliggöra uppdraget. Det är en samhällsplikt man kallar till och ingenting annat.

Här sker mönstring och prövning till utbildningar med speciella krav på lämplighet som Polismyndigheten, Sjöfartsverket och Tullverket. Mönstringen kan således öppna många olika karriärvägar.

Att tillmötesgå individen är viktigt, inte minst inom Försvarsmakten. Det går till exempel att ansöka vid ett senare tillfälle om man inte känner sig motiverad för det militära när man fyller i mönstringsunderlaget.

– Många har olika uppväxtförhållanden, ibland även ett annat modersmål. Självfallet kan information behöva ges på andra språk och andra frågor kan behöva besvaras då alla länders värnplikt ser olika ut. Vi har bland annat ett kontaktcenter där alla frågor besvaras, säger Marinette Nyh Radebo.

Men Plikt- och prövningverkets uppdrag slutar inte här. Det innefattar även ett informationsuppdrag om totalförsvarsplikt. Alla medborgare tillhör totalförsvaret från fyllda 16 år.

– Under det år då de totalförsvarspliktiga ska fylla 18 år skickar vi ut en broschyr med posten, via kampanjer och sociala medier. Därefter kommer ett brev med inloggningsuppgifter till mönstringsunderlaget och då har de en dryg månad på sig att fylla i detta. Svarsfrekvensen är hög, senast besvarades brevet av hela 97 procent av alla de 104 000 personer som fått brevet, berättar Marinette Nyh Radebo.

NYTÄNKANDE VIKTIGT

Men hur påverkas en mönstringsprocess av pandemin?

– Vårt uppdrag ska alltid fungera, också i kris och krig. Också under en samhällskris eller höjd beredskap ska mönstring och prövning kunna genomföras, även om det självfallet har krävts litet nya rutiner, skyddsåtgärder och att prövning delvis sker på andra sätt, säger Marinette Nyh Radebo.

Nytt från förra året är också Mönstringsboken som i dagarna skickas till de 16 000 ungdomar som blivit kallade till mönstring. I boken står mer om hur denna går till, vad man behöver känna till innan och varför man mönstrar. På sociala medier råder full aktivitet, eftersom man vill locka till nyfikenhet och intresse för det militära. Bland annat finns det ett antal ”intygare” som är flitiga på nätet. Marinette Nyh Radebo förklarar att de är ”gröna influencers” som ska sprida en bild om hur det är

Mönstring och prövning gäller för Försvarsmaktens personal men också för andra särskilda grupper som polisen. Foto: Michael715 / Shutterstock.

Värnplikten är en viktig samhällsskola. Foto: Charlotte Pettersson / Försvarsmakten.

att göra värnplikten. På Facebook finns grupper som ”Vi som är födda 2003 och ska mönstra” och där kommer alla typer av frågor upp när de pratar och lär känna varandra redan innan de rycker in.

Det finns också andra sätt att locka till intresse. Yrkesinformatören och soldaten vid K3, Jonathan Ljungqvist, tyckte att han hade för litet tid för att nå ut till ungdomarna. Han började fundera över hur man skulle kunna nå fler, till exempel via youtube. Idén föddes att filma utbildningen och nyttja ”storytelling” på ett sätt som Försvarsmakten inte lyckats med tidigare.

– När filmserien K3 skapades ville vi förmedla känslan av att Försvarsmaktens utbildning är mycket mer än bara en utbildning. Vi ville visa på personlig utveckling och spännande äventyr. Vi ville att målgruppen skulle ställa sig frågan, ”jag undrar om jag fixar det”, säger Jonathan Ljungqvist.

Han berättar att filmserien slog igenom massivt. Första avsnittet har över en miljon visningar och han får nästan varje vecka mail som visar hur serien inspirerat ungdomar att söka till Försvarsmaktens grundutbildning.

Beata Hansson *är frilansjournalist.*

Praktikdelen i utbildningen till officer är en avgörande grund för den verksamhet som väntar efter examen.
Foto: Axel Öberg / Försvarsmakten.

Hur utbildar man sig till officer?

När officersprogrammet är genomfört har man vunnit kunskaper inom en rad ämnen från både den militära professionen och den krigsvetenskapliga disciplinen. De lägger grunden för att kunna tjänstgöra som officer vid ett militärt förband och är startskottet på en yrkesväg som präglas av utveckling, skriver ***Erik Watsfeldt****.*

Att utbilda sig till officer i Försvarsmakten kan idag ske på flera sätt genom olika utbildningar. Beroende på utbildningsval tillhör man efter examen en av tre officerskategorier, nämligen officer, specialistofficer eller reservofficer. Avsikten med artikeln är att beskriva den utbildning som genomförs inom ramen för officersprogrammet, vilken leder till examen som officer.

Officersprogrammet som genomförs på Försvarshögskolan i Stockholm är en utbildning som ger 180 högskolepoäng och leder till officersexamen med graden fänrik samt anställning vid ett militärt förband. Studierna är en blandning av teoretiska ämnen och praktiska tillämpningar genom olika övningar eller krigsspel.

AKADEMISKA STUDIER

De tre första terminerna genomförs på Karlbergs slott i Solna, där man som kadett (officersstudent) både bor och har sina föreläsningar. Under denna tid studeras ämnen som taktik, militärstrategi och ledarskap, syftande till att förstå grunderna i hur militära operationer fungerar. De som läser taktik med marin inriktning fördjupar sig till exempel i sjöstaters maktutövande på haven genom att läsa om bland annat marin diplomati, sjöslag och landstigningsoperationer. Under dessa kurser genomförs krigsspel där kadetterna får planera och genomföra marina operationer i en virtuell värld genom Försvarshögskolans spelsimulator.

I ämnet militärstrategi ges kunskaper i internationella relationer, Försvarsmaktens roll i den svenska säkerhetspolitiken och samverkan med andra totalförsvarsmyndigheter. Dessutom studeras internationella organisationer som Förenta Nationerna (FN), Organisationen för Säkerhet och Samarbete i Europa (OSSE) och Nato. Inom ämnet ledarskap handlar utbildningen om gruppdynamik, samtalsutbildning och stresshantering. Utöver detta syftar utbildningen till att förbättra den enskildes självkännedom och stärka insikten om egna styrkor och svagheter i rollen som chef och ledare.

> Under karriärens gång är det naturligt att vidareutbilda sig.

PRAKTIK VARVAD MED TEORI

Under termin fyra och fem lämnar man Karlberg för att fortsätta utbildningen vid någon av Försvarsmaktens stridsskolor: Markstridsskolan i Skövde, Sjöstridsskolan i Karlskrona eller Luftstridsskolan i Uppsala. Val av stridsskola styrs av vald inriktning på officersprogrammet. Under denna tid läses ämnen som fokuserar på tjänstgöring inom respektive kommande tjänstgöringsområde, som till exempel logistik, teknik, artilleri eller sjöstrid.

Den sjätte och sista terminen av utbildningen genomförs åter på Karlberg. Under denna termin skrivs bland annat en krigsvetenskaplig uppsats och taktikutbildningen knyts samman genom en synteskurs med fokus på större militära försvarsoperationer. När de sista kurserna är avklarade sker examen och befordran från kadett till fänrik i samband med en högtidlig ceremoni.

PRAKTIK VIKTIGT

Förutom teoretiska ämnen så ingår det även praktiska övningar i utbildningen. Här får man som kadett möjlighet att omsätta sina teoretiska kunskaper i praktiken och samtidigt chans att reflektera kring utvecklingen av sitt eget ledarskap. Dessa övningar genomförs både gemensamt och uppdelat på respektive inriktning. Under övningarna i ledarskap ställs man inför fysiskt och psykiskt påfrestande moment där ledarskap, stresshantering och gruppdynamik är i fokus.

Ett exempel på andra övningar är att de kadetter som studerar nautisk inriktning tillbringar två perioder ombord på något av flottans skonertfartyg, HMS Gladan eller HMS Falken. Under dessa perioder övas sjömanskap, navigering och manövrering i både svenska och utländska farvatten. Kadetterna tränas i sina framtida roller som navigatörer genom att de får lära sig framföra ett fartyg och samtidigt ansvara för det miniatyrsamhälle som finns ombord med bland annat maskin-, köks- och däckspersonal. En höjdpunkt under den nautiska utbildningen brukar vara skonertseglingen under termin sex, som genomförs kring Kanarieöarna.

TRADITION, VETT OCH ETIKETT

Vid sidan av utbildningen finns en studentkår som ordnar sociala aktiviteter och evenemang. Många av dessa har funnits under lång tid och är uppskattade traditioner än idag. Här återfinns bland annat det så kallade Vikingablotet, som är ett slag mellan förstaårs- och andraårskadetterna. Inför slaget klär kadetterna ut sig i tidsenliga kläder och bygger (vadderade) vapen för att sedan vänskapligt kämpa mot varandra i slottsparken. När slaget är färdigt och en vinnare kan utses övergår aktiviteten till grillning, dans och lekar.

Dessutom anordnas traditionsenligt baler på slottet. Till dessa bjuds

ofta utländska kadetter in att delta i syfte att skapa gemenskap med militär personal från våra grannländer. En uppskattad tradition är att kadetterna utbildas i vett och etikett gällande bland annat klädkoder och dukning som en förberedelse inför dessa baler.

UTVECKLANDE LÄRANDE

Utbildningen till officer innehåller både teoretisk utbildning och praktisk tillämpning. De teoretiska ämnena syftar till att förstå hur militära operationer utövas, varför de äger rum samt vilka faktorer som är avgörande för deras framgång. I tillägg inriktar sig utbildningen på utveckling av den enskildes ledarskap och förmåga att skapa effektiva arbetsgrupper.

När officersprogrammet är genomfört har man vunnit kunskaper i en rad ämnen från både den militära professionen och den krigsvetenskapliga disciplinen. De lägger grunden för att kunna tjänstgöra som officer vid ett militärt förband och är startskottet på en yrkesväg som präglas av utveckling. Under karriärens gång är det naturligt att vidareutbilda sig för att bredda sina kunskaper, allt ifrån kortare utbildningar till att officeren återvänder till Försvarshögskolan och genomför det tvååriga Högre officersprogrammet.

Även innehållet i utbildningen förändras med tiden. För att morgondagens officerskår ska ha förståelse för den moderna teknikens möjligheter och begränsningar på slagfältet är det viktigt att utbildningen utvecklas i takt med krigföringen. Här är det författarens åsikt att officersprogrammets innehåll nu måste inkludera studier i tillämpning av drönarteknik och artificiell intelligens inom ramen för militära operationer. Dessa teknikområden är redan i bruk inom flertalet försvarsmakter världen över, och inte minst har Försvarsmaktens markförband under flera år använt sig av drönare för flygburen spaning. Trots detta är användandet av drönare och artificiell intelligens för militärt bruk fortfarande i ett uppstartskede. Att utöka dessa områden inom både teknik- och taktikutbildningen på officersprogrammet ökar förståelsen för teknikens inverkan på framtida krigföring samtidigt som det möjliggör effektivare implementering av liknande system i morgondagens försvarsmakt.

Erik Watsfeldt *är fänrik och tjänstgör vid Tredje sjöstridsflottiljen.*

Officersexamen är en dag alla officerare minns. Foto: Niklas Englund / Försvarsmakten.

Nordens försvarsministrar – Danmarks Trine Bramsen, Finlands Antti Kaikkonen, Sveriges Peter Hultqvist, Islands Arnór Sigurjónsson och Norges Frank Bakke-Jensen. Foto: Magnus Liljegren / Regeringskansliet.

Pandemin och totalförsvaret

Det finns vissa områden som måste fungera i samhället oaktat om vi har en pandemi eller ej! Sjukvården är ett exempel, äldrevården ett annat på verksamheter som måste fungera. Ytterligare ett exempel är skolan, även om mycket av undervisningen kan ske på distans. Viss verksamhet låter sig dock inte skötas på distans, såsom kollektivtrafik, polis, räddningstjänst och, inte minst, försvar, skriver ***Rolf Arsenius****.*

Coronapandemin har gisslat världen i över ett år. Ingen kan med säkerhet säga när tillvaron återgår till något slags normalitet igen.

Coronaviruset har tvingat hela mänskligheten att tänka om. Utöver det mänskliga lidande som pandemin orsakar för dem som insjuknar, med allt vad det innebär, skakas samhället i sina grundvalar när sjukvården går på knä och hela branscher, som rese-, hotell- och restaurangbranschen, tvingas stänga eller underkasta sig hårda restriktioner. Det finns dock vissa områden som måste fungera i samhället oaktat om vi har en pandemi eller ej! Sjukvården är ett exempel, äldrevården ett annat på verksamheter som måste fungera. Ytterligare ett exempel är skolan, även om mycket av undervisningen kan ske på distans. Viss verksamhet låter

sig dock inte skötas på distans, såsom kollektivtrafik, polis, räddningstjänst och, inte minst, försvar.

Sveriges totalförsvar förutsätter ett gott samarbete mellan militära och civila myndigheter. Samarbete kräver kommunikation och i många fall kräver kommunikationen att det genomförs fysiska möten.

STÄRKT DIALOG

Under 2020 nyttjade försvarsministrarna i Norden flera gånger den mekanism för kriskonsultationer och informationsutbyte som finns, bland annat för att utbyta information om och diskutera konsekvenser för försvarsområdet orsakade av covid-19.

Pandemin har gett upphov till frågor om samhällets krishanteringsförmåga, bland annat om militär försörjningstrygghet. Under innevarande år ska dialogen stärkas inom det nordiska försvarssamarbetet, Nordic Defence Cooperation (Nordefco) och Hagasamarbetet, det nordiska samarbetet på den civila sidan avseende samhällsskydd och beredskap.

– Nordefco är en viktig plattform för säkerhets- och försvarspolitisk dialog mellan de nordiska länderna och har utvecklats till ett verkningsfullt verktyg, säger försvarsminister Peter Hultqvist.

> Sveriges totalförsvar förutsätter samarbete.

Ordförandeskapet i Nordefco roterar mellan medlemsländerna och under 2021 är det Finland som är ordförandeland.

Under året planeras ett flertal möten i Finland. Försvarsministrarna och Nordefcos styrkommitté på tjänstemannanivå kommer att sammanträda två gånger under året, och dessutom ordnas möten virtuellt. Kanslicheferna på försvarsdepartementen träffas också en gång under året. Dessutom kommer det att ordnas flera möten på militär nivå i Finland. Det finska försvarsdepartementet har även beredskap för ett läge där coronasituationen inte tillåter fysiska möten. Då genomförs mötena virtuellt.

Prioriterat under 2021 är utvecklingen av samarbetet om de militära aspekterna av samhällets krishanteringsförmåga och totalförsvar. Det gäller exempelvis en utvecklad dialog mellan militära och civila strukturer, det vill säga Nordefco och Hagasamarbetet.

Det finns vidare en stark önskan att fortsätta samarbetet om långsiktig projekthantering i syfte att förbättra den nordiska militära förmågeutvecklingen genom informationsutbyte och samordning.

Samarbete, dialog och informationsutbyte är nyckelord, men frågan är hur respektive aktörer förhåller sig till detta när en pandemi lägger hinder i vägen för normala umgängesformer.

– Alla har självklart förståelse för det rådande läget och det gäller att anpassa sig till situationen och vara flexibel, Vi har fått ändra mötesformerna med bland annat fler digitala möten än tidigare. Det är dock inget problem, då vi känner varandra sedan tidigare och redan nu har väl fungerande och upparbetade rutiner, säger Försvarsmaktens presschef Philip Simon.

FÖRE, UNDER OCH EFTER EN KRIS

Hagasamarbetet handlar om samhällsskydd och beredskap inför, under och efter kriser. Länderna övar tillsammans, bistår varandra med räddningstjänstresurser och

De nordiska ländernas flaggor. Foto: Johannes Jansson / Wikimedia Commons.

samarbetar kring utvärdering och lärande.

– Trots att det varit mycket diskussion kring stängda gränser mellan de nordiska länderna under pandemin, har samarbetet löpt på och till och med intensifierats. Avstämningar på generaldirektörsnivå har genomförts regelbundet sedan mars 2020, och lägesbilder har utbytts mellan tjänstemän i beredskap, berättar Sara Myrdal, chef för avdelningen för internationell samordning på Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB). Hon förklarar hur man vidmakthåller, och till och med utvecklar, en nordisk civil/militär dialog i dessa pandemitider.

– Under det danska Haga-ordförandeskapet 2020 låg fokus bland annat på civil-militär samverkan och cyberhot. Nu har Finland tagit över som ordförandeland och ett första gemensamt möte mellan Haga och det nordiska samarbetet på militär sida, Nordefco, är planerat att genomföras till hösten.

Under det finska ordförandeskapet kommer arbetet att fortsätta i enlighet med de utvecklingsmål som satts upp om beredskap för skogsbrand och händelser med kemiska, biologiska, radiologiska och nukleära ämnen samt ett fördjupat samarbete kring nödkommunikation.

Räddningstjänst övas under Barents Rescue. Foto: MSB, Creative Commons erkännande.

ÖKAD FÖRMÅGA

Några av de inplanerade diskussionsämnena i höst är samarbete kring resiliens, risker och sårbarheter i kritiska försörjningsflöden. På militär sida finns sedan 2020 säkra system för utbyte av säkerhetsklassad information mellan länderna, vilket dock saknas civilt.

Sara Myrdal hyser dock stora förhoppningar om att en utökad civil-militär samverkan kan få goda effekter när det gäller möjligheterna att upprätthålla en konstruktiv dialog kring totalförsvarsfrågor vid kommande kriser.

Rolf Arsenius *är frilansskribent.*

FAKTA

Nordefco är ett samarbete mellan alla de nordiska länderna inom försvarsområdet. Det skapades 2009, då de tidigare samarbetsformerna samlades under det nya namnet. Syftet är att stärka ländernas egna försvar, hitta synergieffekter och främja effektiva lösningar. Samarbetet bedrivs på både militär och politisk nivå och omfattar exempelvis samarbete kring utbildning och övning, logistik, internationella insatser och materiel. Ytterst ansvariga för Nordefco-samarbetet är de nordiska försvarsministrarna, vilka träffas två gånger per år.

Hagasamarbetet, som etablerades 2009 genom den så kallade Hagadeklarationen, är ett nordiskt samarbete om samhällsskydd och beredskapsfrågor. Det har fått sitt namn efter Haga slott, där det första ministermötet hölls. Haga II-deklarationen från 2013 innebär ett fördjupat samarbete som konkretiserar den tidigare deklarationen och som utgör en mer långsiktig inriktning för det fortsatta arbetet.

Dags att slänga den gamla limpan

”Kalla krigslimpan” är vad jag ibland skämtsamt kallar vår mentala bild av försvaret av Sverige. ”Limpan” som liknelse används inte här för att beskriva ett svårtuggat, torrt och obrytbart försvar utan handlar om själva kartbilden.

Om vi tittar på Sverige, inklusive dess territorialvatten; visst skulle det kunna sägas likna en Skogaholmslimpa som ligger på snedden? Det är den här limpan som för många utgör bilden av hur det svenska försvaret skulle agera i händelse av krig. Att Sverige bara verkar på eget territorium gnuggades in i medvetandet hos årskull efter årskull.

Sverige var på den tiden det där territoriet mellan Nato och Warszawapakten. Dåtidens ”*Alliansfrihet i fred syftande till neutralitet i krig*” betraktade Sverige som utskuret ur den större strategiska kontexten. Vi svävade liksom lite fritt omkring på kartan. Men vårt strategiska läge idag är inte en ”kalla krigslimpa”. Det är snarare en ö, som vi delar med Finland och Norge.

Sverige är naturligtvis inte en ö formellt sett, men i en konflikt med Ryssland så är Sverige, Finland och Norge de facto en sådan. Vattenvägarna är avgörande livlinor. 90 procent av allt gods som exporteras från Sverige går under någon del av resan till sjöss. Vi är beroende av importen över havet, och det är också via havet som västliga vänner kan komma till undsättning.

Men den här ö-insikten har inte ersatt kalla krigslimpan i vårt mentala skafferi. Man skulle kunna ha trott att pandemin med störningar i världshandeln skulle göra skillnad för vår förståelse, men inte ens en containerbjässe på tvären i Suezkanalen verkar kunna smula sönder limpbilden.

Problemet med limpan blir ännu större när vi lägger ihop det med den solidariska säkerhetspolitiken, som är grunden för vår säkerhetspolitik.

I regeringens totalförsvarsproposition blir vår strategiska verklighet så mycket större:

”Sverige kommer inte att förhålla sig passivt om en katastrof eller ett angrepp skulle drabba ett annat EU-medlemsland eller nordiskt land. Vi förväntar oss att dessa länder agerar på samma sätt om Sverige drabbas. Sverige ska därför kunna ge och ta emot civilt och militärt stöd.”

Det som regeringen, med stöd av riksdagen, faktiskt säger är – glöm limpan! Sverige ska kunna bidra militärt från Svalbard i norr till Medelhavet i söder, från Nuuk i väster till Narva i öster. Strategiskt utgör dessutom Östersjöområdet och Arktis två delar av ett stort operationsområde som hänger ihop.

Samtidigt är vi långt ifrån att ens börja skaffa oss förmågor för att leva upp till vad som är vår grundläggande strategiska säkerhetspolitiska idé. Tar vi marinen som exempel så har fartygen en medelålder på runt 30 år, vilket gör att ersättningsbehoven är akuta. Nästa problem är att de är alldeles för få för att hantera ens begränsade och närliggande utmaningar, ännu mindre att leva upp till regeringens idé. Nya fartyg tar dessutom tid att bygga när det väl kommit ett beslut.

Att Försvarsmakten ska kunna lösa de uppgifter som regering och riksdag vill är i realiteten inte möjligt. Samtidigt präglas den försvarspolitiska debatten av det kalla krigets limpa, med dess trygga tugga. Ord och handling går inte ihop.

Ska vi dra rätt slutsatser av geografi och säkerhetspolitik så innebär det att försvarsperiodens avstämning 2023 behöver leda till ytterligare satsningar som går längre än vad försvarspropositionen gick.
Verkligheten väntar inte.

Sverige är en ö, det är hög tid att plocka bort limpan ur det mentala skafferiet.

***Patrik Oksanen** är redaktör och författare.*

Foto: Henrik Sundbom.

Författare till Vårt Försvars krönika väljer själva sitt ämne och ansvarar för innehållet.

Foto: Pixabay.

Stöd AFF
- Bli medlem nu!

För 300 kronor/år får du fyra nummer av
Vårt Försvar och kallelser till föreningens aktiviteter
(t o m 25 år är medlemsavgiften 100:-).

Inbetalning sker till plusgiro 12711-8
alt bankgiro 482-8885 eller Swish 1234656641.

Ange:

Namn

Adress

Telefon

E-postadress

Ålder

Mer information finns
på föreningens hemsida

www.aff.a.se

aff
FÖR FRED, FRIHET, FRAMTID

Allmänna Försvarsföreningen, aff, är en ideell förening som har genomfört verksamhet och publicerat denna tidskrift sedan 1890!

aff är fristående från myndigheter och politiska partier och föreningens ändamål är att aktivt delta i den säkerhets- och försvarspolitiska debatten genom föredrag, diskussioner och seminarier i syfte att främja Sveriges förmåga att möta såväl militära som andra former av samhällshot.

Posttidning B
Vårt Försvar
Teatergatan 3
111 48 Stockholm

Sverige är värt att försvara

Foto: Tommie Hansen / Wikimedia Commons.